

Masarykova univerzita Brno

Filozofická fakulta

Historický ústav

Historie

**Reflexe fašismu v týdeníku Přítomnost
mezi lety 1924 - 1938**

Bakalářská diplomová práce

Richard Moravec

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Němec, Ph.D.

Brno 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Reflexe fašismu v týdeníku Přítomnost mezi lety 1924 - 1938“ vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

V Brně, 22. 4. 2016

.....

Richard Moravec

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu za trpělivost, vstřícnost a cenné rady a podněty při vedení mé práce. Chtěl bych také poděkovat svým rodičům a prarodičům, že mne při studiu a vypracování této práce tolik podporovali. Také bych chtěl poděkovat svým spolužákům, na které jsem se obrátil s nejedním dotazem.

*Věnováno památce kamaráda a spoližáka
Jakuba Řezníčka*

Obsah:

1. Úvod	7
2. Fašismus	9
2. 1. Znaký fašismu.....	11
2. 2. Vývoj italského fašismu	13
2. 3. Vývoj německého nacionálního socialismu	14
2. 4. Vývoj fašistického Španělska.....	16
3. Přítomnost.....	17
3. 1. Vznik týdeníku Přítomnost.....	17
3. 2. Struktura týdeníku a osobnosti	17
3. 3. Přítomnost do dnešních dní	20
4. Ferdinand Peroutka.....	21
5. Zachycení fašismu v Přítomnosti v letech 1924 - 1929.....	23
5. 1. Teorie o původu a podstatě fašismu	24
5. 2. Přeložené články o fašismu	26
5. 3. Fašismus v politice	28
5. 4. Průběžné shrnutí	29
6. Zachycení fašismu v Přítomnosti v letech 1930 - 1933.....	31
6. 1. Teorie o původu a podstatě fašismu	32
6. 2. Nepřítel ideologie	33
6. 3. Fašismus v kultuře.....	35
6. 4. Fašismus v hospodářství	36
6. 5. Fašismus v politice	37
6. 6. Průběžné shrnutí	39
7. Zachycení fašismu v Přítomnosti v letech 1934 – 1938.....	40
7. 1. Teorie o původu a podstatě fašismu	41

7. 2. Nepřítel ideologie	42
7. 4. Fašismus v církvi	44
7. 5. Fašismus v kultuře	46
7. 6. Fašismus v hospodářství	49
7. 7. Fašismus v politice	51
7. 8. Průběžné shrnutí	54
8. Závěr	56
9. Použitá literatura a zdroje	59

1. Úvod

Tématem mé práce je fašismus v Přítomnosti v letech 1924 – 1938. Téma jsem zvolil proto, že fašismus sice není v československém periodiku nikterak ojedinělým tématem, ale rozhodně není nijak nezajímavým. Jak popíši níže, tak každý z příspěvateľů do těchto týdeníků mohl chápat tuto ideologii jinak a samozřejmě mohl své názory postupem času měnit. I to bude jeden z cílů mé práce, a to všimnout si, zda autoři týdeníků fašismus podporují nebo jej odmítají. Ve své práci se zaměřím na vznik fašismu, co obsahuje ideologie fašismu a svou pozornost obrátím na pojetí fašismu ve třech státech Evropy, a to v Itálii, Německu a ve Španělsku. Zejména u Německa a Španělska bude má pozornost zaměřena hlavně na dobu od roku 1933 do data konce mého bádání.

Jako objekt zkoumání jsem pro svou práci zvolil týdeník Přítomnost, který se řadí k jednomu z mála nezávislých periodik První republiky. Vůdčí osobností celého časopisu se stal jeho zakladatel Ferdinand Peroutka. Tento muž je označován za jednoho z nejvýznamnějších a nejrespektovanějších českých žurnalistů 20. století. Časopis Přítomnost s takovouto vůdčí osobností nebyl rozhodně na okraji zájmu, zejména pokud měl za sebou úspěšného vydavatele. Přítomnost jsem si zvolil také proto, že se nezabýval pouze jedním tématem, a proto lze v mnoha z nich dobře sledovat, jak autoři článků psali o fašismu.

Má práce je vymezena roky 1924 – 1938, kdy první letopočet uvádí vznik týdeníku a druhý letopočet končí s pádem První republiky, které zakončuje období svobodné a necenzurované žurnalistiky. Toto období jsem si vybral také proto, že je zajímavé sledovat zejména v novinovém zpravodajství, které obsahuje dobové svědectví, jak si lidé všímali proměn v demokratické Evropě. Mír ujednaný ve Versailles společně s těžkými dopady světové hospodářské krize utvořily dva póly evropské společnosti. Jako první pól bych zmínil radikální, a zde bych zařadil mnou zkoumané fašisty, na druhém pólu byli umírnění, kteří praktikovali politiku appeasementu.

Svou práci jsem založil na podrobné historické analýze jednotlivých čísel periodika Přítomnost. Má práce je rozdělena do tří částí, které tvoří roky 1924 – 1929, poté 1929 – 1933 a následně 1933 – 1938. Tyto tři sekce jsem takto rozdělil proto, jelikož jsou to mezníky v evropských dějinách. Po roce 1929, kdy vypukla Velká hospodářská krize, se zvýšila činnost nacionálních socialistů v Německu. Rok 1933 je dalším symbolem německých případně evropských dějin, kdy se funkce kancléře ujímá Adolf Hitler. S těmito milníky se fašismus a nacionální socialismus rozmáhal, proto je zajímavé sledovat, jestli se bude

zvyšovat počet článků o tomto tématu. S odstupem několika desítek let víme, jak se situace vyvíjela, proto bude i zajímavé zkoumat, jak si toho tehdejší lidé všimli. Jak už jsem uvedl dříve, tak se budu zajímat fašismem ve třech zmíněných zemích. Českým fašismem se budu zabírat jen okrajově, a to jen tehdy, je-li nějak srovnáván se zahraničním fašismem.

Vzhledem k tomu, že bych překročil rozsah práce, tak jsem omezil počet oblastí, do kterých fašismus podle autorů článků zasahoval. Vybral jsem jen ty sekce, které byly nejčastěji spojovány s touto ideologií. Toto omezení se týkalo také článků, kterých nebylo málo, proto jsem také z nich zvolil pouze ty, do kterých podle autorů nejvíce fašismus pronikal. Problém nastal také s autory, kteří se nepodepsali celým jménem nýbrž jen iniciály nebo jen pod pseudonymem. Někteří jména autorů jsem ani po usilovném pátrání nenalezl, proto jsem je uvedl tak, jak se sami podepsali.

Ke své práci jsem využil diskursivní metodu, která pracuje s výrazy v textu a podává odraz tehdejší společnosti. Nezkoumal jsem tedy pravdivost textů. Diskurs je uváděn jako: „*forma řeči, která je chápána z hlediska svého konkrétního užívání, resp. jednání.*“¹ Ve své analýze budu uvádět citace autorů i v tehdejší formě jazyka, protože to je nejlepší způsob jak ukázat, jak tehdejší lidé o této ideologii psali a smýšleli. Nejvíce si budou autoři všimati fašismu pochopitelně v pozdějších letech, kdy je fašismus nejvíce patrný, a proto bude tato část mé práce nejdelší. Z tohoto pohledu je patrné, že nejvíce se budu zabývat fašismem v Itálii a nejméně ve Španělsku.

Na konci své práce uvedu graf podle zemí, které jsou označovány dle vztahu k fašismu, a také graf četnosti zmíněných článků. Práce vychází hlavně z primárního pramenu, kterým je týdeník Přítomnost. Sekundárním pramenem je literatura, která se zabývá fašismem jak obecně, tak ve zmíněných zemích, dále časopisem Přítomnost s důležitými osobnostmi spjatými s tímto týdeníkem.

¹Růžička, Jiří: *Diskurs*. In: Storchová, Lucie (eds.): *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha 2014, s. 76.

2. Fašismus

Na téma fašismu byly popsány již tisíce a tisíce stránek. Důvod bude asi ten, že přesná definice stále chybí a autoři se snaží tento pojem nějak definovat, případně rozšířit stávající myšlenky. Dnes je to již přes 90 let, co díky Benitu Mussolinimu svět poprvé uslyšel pojem „Fasci di combattimento“, po kterém je celá ideologie pojmenována. Oficiální datum zrození fašismu se obvykle uvádí 23. březen roku 1919, kdy se v Miláně sešla skupinka lidí okolo listu Popolo d'Italia. Obklopen těmito lidmi, založil Mussolini tzv. Fascio di combattimento, což lze volně přeložit jako Svaz italských bojovníků, kteří tvoří budoucí jádro fašistické strany. Jejich znakem byly jilmové pruty svázané červenou páskou, ze kterých vyčnívala sekera, které se říká v latině fascies.²

O vymezení pojmu fašismus se pokoušelo mnoho lidí přede mnou. Z toho důvodu můžeme nalézt několik publikací, které se nás snaží utvrdit, že jejich pojem je ten správný. Uznávám, že ne vždy bylo pro mne lehké se v tolika interpretacích fašismu a případně i nacismu, který má některé podobné znaky, orientovat. Obecně lze tyto pojmy zařadit do jednotného pojmu totalitarismus. Všechny tyto režimy mají velmi podobné struktury, které díky tomu mohly být sdruženy právě do pojmu totalitarismus. Tato koncepce sdružuje, jak režimy fašistické Itálie a nacistického Německa, tak také stalinistického Ruska. Problémem totalitarismu se zabývali nebo se zabývají zvláště Arendtová, Aron nebo O'Sullivan.³

Fašismus je označován za ideologii 20. století, kterou formovalo období mezi oběma světovými válkami. Podle Heywooda fašismus vznikl jako revolta proti idejím, hodnotám osvícenství a z nich vzniknuvších stran. Jako hlavní důvody proč fašismus mohl vzniknout, bych uvedl slabé demokratické vlády v poválečné Evropě, obranu proti komunismu nebo touhu po odplatě za Versailleské mírové uspořádání po 1. světové válce.⁴ Jako jednu z mnoha definicí bych zde uvedl tu od Paxtona, který definuje fašismus jako: *„způsob politického jednání vyznačujícího se obsesivními představami o rozkladu společenství, o národním potupení, o tom, že se národ stal obětí, a kompenzačními kulty sjednocení, síly a ryzosti, v nichž masová politická strana složená z militantních nacionalistů nepřiliš spokojeně, ovšem výkonně spolupracující s tradičními elitami, opouští demokratické svobody a za pomoci spásného násilí a bez jakýchkoli etických nebo zákonných omezení usiluje o vnitřní očistu*

² Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 - 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha 1999, s. 9.

³ Vykoupil, Libor: *Český fašismus na Moravě*. Brno 2012, s. 12 – 14.

⁴ Heywood, Andrew: *Politické ideologie*. 4. Vyd. Plzeň 2008, s. 220 – 221.

a vnější expanzi.“⁵ Kdežto Kotlán vymezil fašismus jako: „nejdokonalejší formu extremismu.“⁶ Zajímavý je také výklad Kominterny z roku 1936, která fašismus označuje jako: „otevřenou teroristickou diktaturu nejreakčnějších, nejšovinističtějších a nejimperialističtějších složek finančního kapitálu.“ O’ Sullivan tento názor shrnuje slovy: „fašismus je nástroj kapitalismu nejrozvinutějšího období.“⁷ Co se týká nacionálního socialismu, tak ten považuje Kotlán za: „radikální formu fašismu.“⁸

Pro porovnání bych uvedl ještě další definice fašismu. Podle Passmoreho je fašismus: „soubor ideologií a praktik, které usilují o vytvoření národa, který by byl definován výhradně biologickými, kulturními anebo historickými náležitostmi, nad všemi jinými zdroji oddanosti, a k vytvoření zmobilizovaného národního společenství.“⁹ Griffin popisuje fašismus jako: „revoluční druh politického modernismu vytvářející se v raném dvacátém století, jehož posláním je boj proti údajně upadajícím silám současné historie (dekadence) tím, že nastolí alternativní modernost a světskost (nový řád a novou éru) založené na znovuzrození nebo palingenezi národa.“¹⁰

Poslední definici fašismu uvádím od Gentileho, ten definuje fašismus jako: „moderní politický fenomén, který je nacionalistický a revoluční, antiliberální a anti – Marxistický, organizovaný formou ozbrojené strany, s totalitární koncepcí politiky a Státu, s ideologií založenou na mýtu; mužný a antihedonický, je posvěcený v politickém náboženství potvrzující absolutní nadřazenost národa rozumějící jako etnický homogenní organické společenství, hierarchicky organizované do korporativního Státu, s bojechtivým posláním k majestátnosti, moci a podrobení se hlavním cílem vytvořit nový řád a novou civilizaci.“¹¹

V mnoha knihách se uvádí příklady teorií fašismu. Jako výborné zdroje těchto teorií bych uvedl monografie od Payneho, Griffina a také sborník, jehož je Griffin editorem. Všechny tyto publikace jsou uvedeny níže v seznamu literatury.

⁵ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007, s. 249 – 250.

⁶ Kotlán, Pavel: *Demokracie ve stínu*. Extremismus, terorismus, fašismus, komunismus. Ostrava 2003, s. 53.

⁷ O’ Sullivan, Noél: *Fašismus*. Praha 1999, s. 22.

⁸ Kotlán, Pavel: *Demokracie ve stínu*. Extremismus, terorismus, fašismus, komunismus. Ostrava 2003, s. 54.

⁹ Passmore, Kevin: *Fascism*. A very short introduction. Oxford 2002, s. 31.

¹⁰ Griffin Roger: *Modernism and Fascism*. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler. New York 2007, s. 181.

¹¹ Gentile, Emilio: *Fascism, Totalitarianism and Political Religion: Definitions and Critical Reflections on Criticism of an interpretation*. In: Griffin Roger (ed.): *Fascism, Totalitarianism and Political Religion*. Londýn 2005, s. 35.

2. 1. Znaký fašismu

Netvrdím, že všechny znaky, které zde uvedu, jsou fašistické, spíše budu charakterizovat ty znaky, které jsou obecně ustanoveny za fašistické. Na začátku musím zmínit, že fašistická Itálie nebyla antisemitská, jak může být matoucí, zejména pod dojmem splnutí s německým nacionálním socialismem. V jednotkách fašistů byli i Židé, kteří se zúčastnili pochodu na Řím roku 1922. Protižidovské zákony byly v Itálii přijaty pod tlakem Hitlera až roku 1938, kdy se Itálie sice stala antisemitskou, ale nezašla do tak extrémních podob, jako v případě antisemitského Německa, které zpodobňují vyhlazovací tábory.¹²

Mezi asi nejvýznamnější rys, který si každý člověk spojuje s fašismem, je ten, že tyto ideologie měly svého Vůdce. Tento vůdcovský princip v podobě Mussoliniho, Franka nebo Hitlera vzešel z jejich stran. I ve Vůdcovském principu jsou ale rozdíly, a to takové, ze kterého prostředí tito Vůdci vzešli. Podle Nolteho, Hitler pocházel z exsocialistického a Mussolini z radikálně konzervativního prostředí.¹³ Nejcharakterističtější rys je patrně ten, že Vůdce má být vždy muž s přirozenou autoritou, který reprezentuje svou skupinu. Fašismus je jedinou moderní ideologií, kde tento kult je vložen do jádra učení ideologie. Sám Vůdce utváří společnost, její řád a rozhoduje za ni. Všechny jeho činy jsou automaticky oprávněné. Nejvíce je snad rozhodovací funkce patrná ve fašistickém Desateru: „*Mussolini má vždy pravdu.*“¹⁴ O'Sullivan napsal, že Vůdcovský princip je administrativně nevykonný, a to tím, že od počátku je tento princip určen, jako iracionální tzn., aby zničil formy státní organizace (byrokracii apod.) a nahradil ji lidovými formami. Navíc, rozdíl mezi oběma Vůdci je ten, že v Itálii musel Vůdce soupeřit s politikou krále, kdežto v Německu měl de facto volnou ruku působnosti. Co se týče ekonomiky, tak v Itálii se spíše přikláněli ke korporativismu, který rozvedu níže, kdežto v Německu byla i ekonomika spojena s Vůdcem. Společným ukazatelem je ten, že oba Vůdci vytvářejí dekrety, kterými vládnou, na základě pocitu toho, že ví, co si lid přeje.¹⁵ Pochopitelně ani v jednom státě není k vládě připuštěna jiná politická strana, pokud vůbec existují. Samozřejmostí těchto režimů je represivní vláda spojená s terorem, kterým si vládu udržují.

Fašismus dále charakterizoval kategorie Přítel a Nepřítel, které má každé společenství. Nepřítel jen svou existencí ohrožuje Přítel, proto je nutný boj, ve kterém je vše dovoleno.

¹² Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007, s. 14.

¹³ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998, s. 359 – 360.

¹⁴ Desatero je soupisem fašistických zásad

¹⁵ O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. Praha 1999, s. 147 – 158.

Jako příklady v nacistické ideologii bych uvedl ty, že Přítelem je nordická rasa a Nepřítelem Židé, případně Cikáni nebo Slované. Prvně se musel Nepřítel konkretizovat, posléze musí být odhaleno, že pracuje proti Příteli tj. v nacismu proti vlastní rase a nakonec se musí Nepřítel zničit.¹⁶ O'Sullivan k tomuto ještě dodává, že likvidace Nepřítele je možná pouze tehdy, pokud Přítel má Vůdce, který má za úkol definovat a pomoci s likvidací Nepřítele.¹⁷

Jako další výrazný aspekt fašismu bych uvedl mesiánství. Mesianismus úzce souvisí s Přítelem a Nepřítelem. Tím, že se eliminuje Nepřítel ve většině případů až fyzicky, tak je spása dokončena. Podle Kotlána se mesianistická koncepce vyvíjí ve dvou stupních. Na nižším stupni si skupina určí svého spasitele, který se snaží získat přívržence a sama skupina tvrdí, že to je jediná cesta záchrany. Kotlán ještě definuje tzv. vyšší stupeň, který musí být vždy, a ten zachrání celý svět před Nepřítelem. Nepřítel je původce všeho špatného a všech krizí. Konečným výsledkem je spása nebo zkáza.¹⁸ Podle O'Sullivanova mesiánství přinesl nacionalismus 19. století, na kterém se fašismus přiživil. Fašismus do mesiánství nic nového nepřidal, pouze si jen vypůjčil některé aspekty, které se mu hodily do konceptu ideologie.¹⁹ Jako vzor spasitelství bych uvedl „boj“ nacistů s Židy, který dovedli až do úplného konce.

S dalším typickým příkladem, se kterým je spojován fašismus, je boj. Podle Paxtona je boj symbolizován jako: „*půvab násilí a účinnost vůle, když jsou upotřebeny ve jménu úspěchu skupiny.*“²⁰ Fašisté viděli v boji přirozený a nevyhnutelný proces, kterým ospravedlnili svůj režim. Tím, že budou neustále bojovat, tak zajišťují evoluci lidstva. Jak můžeme vidět, tak sociální darwinismus velmi silně ovlivnil rodící se fašismus. Tato nová ideologie uznává loajalitu, poslušnost, povinnost a sebeobětování. Naopak slabí jsou národu k ničemu, proto je dobré je obětovat ve prospěch dobra. Nejlepším procesem zdokonalení pro národ je ofenzivní válka, která sama přenáší své myšlenky.²¹

S válkou souvisí i ekonomická soběstačnost, která musí být jak v době míru, tak v době války. Jak můžeme vidět v průběhu dalších let, tak fašistické Itálii se rozhodně nepodařilo přejít z ekonomiky míru do ekonomiky války tak úspěšně jako nacistickému Německu. S italskou meziválečnou ekonomickou situací souvisí tzv. korporativismus. Nolte cituje Mussoliniho, který o korporativismu říká, že je: „*systemem stranického aparátu, který dává svému vůdci*

¹⁶ Kotlán, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno 2009, s. 9 – 10.

¹⁷ O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. Praha 1999, s. 152 - 153.

¹⁸ Kotlán, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno 2009, s. 17 – 18.

¹⁹ O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. Praha 1999, s. 158 – 164.

²⁰ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007, s. 251.

²¹ Heywood, Andrew: *Politické ideologie*. 4. Vyd. Plzeň 2008, s. 225 – 226.

k dispozici dělnictvo jako „masu, která poslouchá.“²² Korporativismus je chápán Mussolinim jako třetí cesta mezi kapitalismem a socialismem. Tato myšlenka má za cíl jednotnou spolupráci mezi zaměstnavateli a dělníky, kterou má v případě rozepří usměrnit stát. O’Sullivan je proti tzv. třetí cestě a uvádí: „že korporativismus nebyl třetí cestou, ale taktikou, jak rozšířit státní kontrolu nad lidmi.“²³ Samozřejmostí je vzájemné sebeobětování, jako je to zakotveno v ideologii fašismu. Co se týká nacistického korporativismu, tak ten podle O’Sullivana hlásá, že se ekonomické požadavky mají podříditi rasovým požadavkům a cílem nacistického korporativismu bylo pohlčení jak zaměstnavatelů, tak dělníků případně rolníků do rasově čisté organické společnosti. Pro nacisty je typické, že spíše používali pojem německý socialismus než korporativismus.²⁴ Tímto se rasové požadavky rozšířily i na ekonomiku. Oba vůdci pochopitelně kladli důraz na svůj národ, a to i v otázce ekonomické.

Ve fašistické Itálii nesplynula strana ve stát, ale byla nástrojem státu, kterému vévodil Mussolini s heslem: „*Vše pro stát, nic mimo stát, nic proti státu.*“²⁵ Naopak v Německu, strana naprosto splynula se státem, kde by se za heslo dalo považovat vše pro stát a tím i pro stranu.

2. 2. Vývoj italského fašismu

Italský fašismus nebyl v prvních letech nijak pevně svázán s programem. Jejich programem byly pouze požadavky, které se odrážely od současného stavu poválečné Itálie. Ta byla ve špatném hospodářském stavu, ostatně jako všechny evropské země po 1. světové válce. Mezi jejich požadavky patřily např. volební právo pro muže a ženy, snížení aktivní volební hranice na osmnáct let věku, minimální mzdy nebo znárodnění továren na zbraně a střelivo.²⁶ Později po zisku moci fašisté v Itálii vládli bez jasného programu, a to Arendtová označila za první vládu lidstva bez nějakého programu.²⁷ V duchu své vlády se Mussolini vyjádřil takto: „*Ptají se nás na náš program. Náš program je prostý. Chceme v Itálii vládnout.*“²⁸ Za oficiální doktrínu fašismu se obecně považuje Doktrína fašismu, sepsanou Mussolinim a z větší části Gentilem roku 1932.²⁹

²² Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998, s. 293.

²³ O’Sullivan, Noël: *Fašismus*. Praha 1999, s. 134.

²⁴ Tamtéž, s. 129 – 136.

²⁵ Kotlán, Pavel: *Demokracie ve stínu*. Extremismus, terorismus, fašismus, komunismus. Ostrava 2003, s. 97.

²⁶ Kapras, Jan: *Fašismus*. Praha 1936, s. 31.

²⁷ Arendtová Hannah: *Původ totalitarismu*. Praha 1996, s. 453.

²⁸ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007, s. 74.

²⁹ Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998, s. 60.

Politická situace po 1. světové válce nebyla v Itálii dobrá a nic na tom zprvu nezměnilo ani roku 1919 založení Fascio di combattimento. Politické krize a sociální nepokoje vedly k utvoření tzv. squadre d'azione (černé košile), což byli fašistické úderné svazy. Tyto svazy potlačovaly stávky, různé bouře a zaváděly relativní klid v rozbouřené Itálii. Obdobné svazy vznikaly po celé Itálii, zejména skupina okolo D'Annunzi, která měla velkou moc a dokonce na čas ovládla oblast Rijeky. Mussoliniho fašisté sice neuspěli ve volbách roku 1919, ale jejich vliv postupně sílil. Jako důsledek bouří se často zmiňuje zničení kanceláře socialistického časopisu *Avanti* z roku 1919.³⁰ Jako zlomový moment bych uvedl rok 1921, kdy se z hnutí stala strana s názvem Partito Nazionale Fascista (Národně fašistická strana). V tom samém roce se konaly volby, ve kterých získali fašisté 39 křesel. Rozhodně zajímavým počinem bylo vyhlášení loajality králi a přízeň ke katolické církvi. Lidé se báli především bolševiků a jejich teroru, proto podporovali fašisty. Na konci října roku 1922 proběhly dva pochody fašistů, dřívější v Neapoli a o pár dní později v Římě, poté slavnostně označován jako „Pochod na Řím.“ Král pověřil Mussoliniho vládou a v dalších volbách získali fašisté 50% hlasů a vládli jako jediná strana. Postupně byly omezovány svobody, opoziční politické strany a byly prováděny represe. V čele státu byl Mussolini, který měl veškerou moc a jako loutkový orgán fungovala Velká fašistická rada. V roce 1926 byly zakázány opoziční strany a strana získala absolutní moc. O rok později byla vyhlášena Carta del Lavoro (Charta práce), která zajišťovala společnou platformu zaměstnanců a zaměstnavatelů, kteří měli budovat společný stát. Usmíření s církví proběhlo v roce 1929, později známé jako Lateránské dohody. Hlavním bodem dohod bylo uznání suverenity papežského státu. V zahraničí proběhlo napojení na Berlín, známé později jako Osa Berlín – Řím z roku 1936. Ještě o rok předtím proběhla koloniální válka, kde Itálie získala pod kontrolu Habeš. Italové se také účastnili španělské občanské války, pochopitelně na straně fašistů.³¹

2. 3. Vývoj německého nacionálního socialismu

Kromě Itálie se nikde neprosadil fašismus napoprvé, ani v Německu. Za oficiální datum vzniku nacionálního socialismu v Německu je považován 24. únor 1920, kdy byla založena Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei (NSDAP). Strana měla svůj program, tzv. dvacet pět bodů, které se neměnily až do konce její činnosti. Předchůdce NSDAP byla Německá dělnická strana (DAP). Vůdcem se zakrátko stal Hitler a základní myšlenky

³⁰ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007, s. 70 - 72.

³¹ Pejčoch, Ivo: *Fašismus v českých zemích*. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945. Praha 2011, s. 15 – 19.

nacionalismu se staly: revanš za Versailleský mír po 1. světové válce, odstranění Židů z nejvyšších pozic, sjednocení německých území nebo boj proti bolševismu. Po nepovedeném Mnichovském pivním puči z 8. března 1923, byl Hitler odsouzen a fašismus v Německu utlumen. Hitler ve vězení napsal svůj proslulý *Mein Kampf*, ve kterém popsal cíle NSDAP.³²

S Velkou hospodářskou krizí, která velmi citelně zasáhla i Německo, se pomalu začal vzmáhat i nacionální socialismus. Po mnoha vládách, které měly vskutku jepičí život, se společenská situace v Německu vyhrotila a lidé žádali vládu, která uklidní situaci. Naproti tomu strana NSDAP postupem času sílila a v lednu 1933 se NSDAP dostala k moci. Hitler se stal na konci ledna roku 1933 kancléřem. Dalším velkým mezníkem v dějinách meziválečného Německa je požár Říšského sněmu z 28. února 1933. Oficiálním stanoviskem vyšetřování bylo, že jej zapálil holandský komunista mdlého rozumu M. van der Lubbe. Následky požáru pro německou společnost byly obrovské. Díky podpisu dekretu prezidenta Hindenburga byly pozastaveny občanské svobody a mohly se zatýkat podezřelé osoby. Jako podezřelé osoby byli převážně zatčeni komunisté, tímto aktem byla komunistická strana zcela zlikvidována. Po dalších volbách v březnu téhož roku nacisté nezískali většinu, a tak Hitler navrhl zmocňovací zákon, podle kterého by vládl pomocí dekretů na dobu čtyř let, a posléze by sám odstoupil. Hitler se takto dostal legálně k moci. Pomocí dekretů Hitler rozpustil ostatní strany a NSDAP se stala jedinou legální stranou v Německu. Hitler uzavřel podobně jako Mussolini smlouvu s katolickou církví, která vešla ve známost jako Říšský konkordát. K dalšímu významnému milníku došlo 30. ledna 1934 při tzv. Noci dlouhých nožů, kdy byly odstraněny jednotky SA a také místokancléř von Papen.³³ O rok později se Hitler začal vypořádávat s Židy, které odsoudil k záhubě pomocí Norimberských zákonů.³⁴ V témže roce se podařila snížit nezaměstnanost pomocí práce ve zbrojním průmyslu, byla obnovena branná povinnost a Sársko se plebiscitem připojilo k Německu. Následující rok proběhla okupace demilitarizovaného Porýní. V roce 1937 si Hitler sám prodloužil platnost vlády pomocí dekretů na dalších pět let a také, jako Mussolini, podporoval vojensky fašisty v občanské válce ve Španělsku. V březnu roku 1938 proběhl anšlus Rakouska a 29. září téhož roku proběhla Mnichovská konference, na které bylo dohodnuto odstoupení československých Sudet Německu. Z Československa vznikla tzv. Druhá republika, která fungovala do

³² Pejčoch, Ivo: *Fašismus v českých zemích*. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945. Praha 2011, s. 19 – 21.

³³ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. Praha 2007, s. 107 – 128.

³⁴ Židé se stali občany druhé kategorie, nemohli vykonávat některé profese a nemohli uzavírat sňatek s ariji.

15. března 1939, kdy vznikl Protektorát Čechy a Morava.³⁵ Nesmíme opomenout ani Křišťálovou noc z 9. listopadu roku 1938, kdy se odehrávaly pogromy na Židy.

2. 4. Vývoj fašistického Španělska

V roce 1923 došlo ve Španělsku se souhlasem krále ke státnímu převratu a jako diktátor začal vládnout Miguel Primo de Rivera. Postupně docházelo k rozpuštění politických stran a k rozpuštění parlamentu. Společně s Primo de Riverou státu vládli generálové, sdružení ve Vojenském direktoriu. Primo de Rivera se snažil zavést korporativní stát jako Mussolini v Itálii, ale na Španělsko dopadla tvrdě roku 1929 Velká hospodářská krize. Král posléze Prima de Riveru propustil. Po volbách roku 1931 se Španělsko změnilo na republiku a král odstoupil. Baskové a Katalánci získali autonomii a ve státě zavládl postupně chaos. Společenská situace byla neúnosná, neustále probíhaly vraždy a únosy. Zlom nastal v polovině července roku 1936, kdy se ve Španělském Maroku spojili nespokojení generálové s cílem nastolit v zemi pořádek. V zemi se utvořily dvě strany. Fašistická, v jejímž čele stanuli generál Francisco Franko s Josém Antoniem Primem de Riverou, který byl syn Miguela Prima de Rivery, a republikánská v čele s vládou. José Antonio Primo de Rivera založil Falangu, ale brzy byl zajat a popraven. Jediným vůdcem Falangy se stal Franko, který na konci července v Cádizě utvořil vládu vojenské junty. Na konci roku pod tlakem fašistů musela vláda přesídlit do Valencie. V lednu 1937 silně podpořily fašisty německé a italské jednotky. Naopak republikány se snažili nejvíce podpořit komunisté z celého světa, ale i přesto se postavení republikánů zhoršovalo. V zemi se odehrávala občanská válka, která skončila až ovládnutím Madridu fašisty v březnu roku 1939. Ve Španělsku byl nastolen fašistický režim, kde vládl generál Franko, který se opíral o jedinou legální stranu v zemi, Falangu.³⁶

³⁵ Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 - 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha 1999, s. 22 – 24.

³⁶ Tamtéž, s. 46 - 48.

3. Přítomnost

3. 1. Vznik týdeníku Přítomnost

Podnětem pro založení nového časopisu byl rozhovor mezi prezidentem Masarykem a Peroutkou, který se konal 18. 5. 1923 při obědě na Hradě. V té době už byl Peroutka známý svými články v Tribuně. Právě těmito články zaujal tehdejšího premiéra Švehlu, a šlo zejména o článek, který se pozitivně vyjadřuje k tzv. Pětce.³⁷ Právě díky Švehlovi se Masaryk dozvěděl o mladém žurnalistovi. Na obědě byl Peroutka vyzván, aby vydával nový politický týdeník. Společně s touto výzvou prezident poskytl částku půl milionu korun na rozjezd nového týdeníku.³⁸ Vzápětí se Peroutka spojil s nakladatelem Františkem Borovým, u kterého mu také vyšlo první číslo nově založeného časopisu. V prodeji se objevilo 17. ledna 1924.³⁹ Je zajímavé, že v mnoha publikacích se autoři zmiňují, že prvním vydavatelem byl Jaroslav Stránský, vydavatel a majitel Lidových novin. Ten jím však byl až po polovině dvacátých let, kdy při ekonomických potížích odkoupil Borového nakladatelství. Přítomnost ale stále vycházela v Borového nakladatelství, zejména díky dobrému renomé, které Borového nakladatelství získalo za dobu svého působení.⁴⁰

3. 2. Struktura týdeníku a osobnosti

Charakteristickým rysem každého čísla byla žlutá obálka a červené kolečko v pravém horním rohu, kde bylo napsáno číslo sešitu. Na titulní stránce jsme také mohli najít názvy hlavních článků. Číslo vycházelo každý čtvrtek, posléze každou středu a mělo 16 stran a 4 strany obálky. Jak sám Borovský ve svých pamětech uvádí, tak cena 2 Kč byla docela velká. I navzdory této ceně měl týdeník poměrně stabilní čtenářskou základnu.⁴¹ Číslování stránek různých čísel nezačíná číslem jedna, jak je to obvyklé v ostatních periodikách. V Přítomnosti pokračují čísla od prvního lednového čísla až po poslední prosincové číslo.⁴² Číslování je od

³⁷ Pětka byla neformálním orgánem složeným z předsedů pěti koaličních stran, které de facto ovládaly vnitřní politiku od roku 1921 do roku 1926. Účastníky Pětky byly strany: lidová (Jan Šrámek), národní demokraté (Alois Rašín), sociální demokracie (Rudolf Bechyň), národní socialisté (Jiří Stříbrný) a agrární strana (Antonín Švehla).

³⁸ Zidek, Petr – Hazdra, Zdeněk: *Osobnosti Lidových novin. Životní příběhy lidí, kteří vytvářeli nejstarší český deník (1893-1989)*. Praha 2014, s. 214.

³⁹ Pilz, Jaroslav: *Národní 9*. Praha 1969, s. 61.

⁴⁰ Zidek, Petr – Hazdra, Zdeněk: *Osobnosti Lidových novin. Životní příběhy lidí, kteří vytvářeli nejstarší český deník (1893-1989)*. Praha 2014, s. 106.

⁴¹ Pilz, Jaroslav: *Národní 9*. Praha 1969, s. 61 - 62.

⁴² Felcmanová, Lucie: *Reflexe druhé republiky v týdeníku Přítomnost*. Magisterská diplomová práce. FSS MU Brno. Brno 2009, s. 20.

počátku vydávání týdeníku uváděno nahoře, ale od roku 1927 je uváděno dole. Obrázky v týdeníku můžeme nalézt jen výjimečně, naopak reklam jsou zde četnější např. ve vydání z roku 1926.

Na tisku časopisu se podílely tři tiskárny. Nejprve se Přítomnost tiskla u Leschingera, a to do roku 1930, kdy tiskárna přestala pro malé prostory vyhovovat. Poté se Přítomnost tiskla v České grafické unii a o tři roky později se týdeník usadil v tiskárně Orbis.⁴³

I přes finanční pomoc prezidenta Masaryka při jeho založení byl týdeník Přítomnost zejména v počátcích velmi ztrátový. Při převzetí týdeníku vydavatelem Stránským ztrátovost sice postupně klesala, ale ještě v roce 1930 byl týdeník ve ztrátě čtyřicet až padesát tisíc korun českých.⁴⁴ Jen díky dotacím Stránského se mohl týdeník vydávat dále až do období okupace, kdy bylo vydávání okupační správou zastaveno. Ztráta týdeníku se patrně stále snižovala, ale do okupace se týdeník pravděpodobně nedostal do kladných čísel.

Přítomnost bývá často označována jako kulturně - politický nezávislý týdeník s liberálně demokratickým směrem. Byl zde sice jistý příklon k politice Hradu, ale rozhodně jej nemůžeme srovnávat s periodiky československých stran, např. časopis Venkov agrární strany. Ve většině názorů se shodoval s názory prezidenta a politicky reformního socialismu. V rámci své nezávislosti se týdeník zabýval i domácí politikou, kdy se zapojoval do kampaní např. proti poslanci Jiřímu Stříbrnému. Týdeník věnoval velkou pozornost všem volbám v Československu, ať už volbám prezidentským nebo parlamentním.⁴⁵ V meziválečné době existovaly podobně založené časopisy, kde jeden člověk hrál tak významnou úlohu. Jako příklady bych uvedl Zápisník, za kterým stál Šalda nebo Pochodeň od Krause, kterou Peroutka rozhodně četl a patrně na ni i navázal.⁴⁶

Ačkoliv nebyla struktura týdeníku zprvu nijak určená, nakonec se přece jen rubriky vytvořily. Mezi stálé rubriky Přítomnosti se kromě „*Politiky*“ a „*Literatury*“ řadí také sloupky „*Doba a lidé*“ a „*Národní hospodář*“. Mezi méně časté rubriky se řadí „*Psychologie*“, „*Fejeton*“, „*Filozofie*“, „*Život a instituce*“ a „*Věda a práce*“. V prvních ročnících se také hojně objevovaly sekce „*Příroda a práce*“, „*Povolání a záliby*“ případně „*Slovanstvo*“. V průběhu let si do Přítomnosti našly cestu i rubriky „*Sport a hry*“, „*Otázky a odpovědi*“ a další.⁴⁷ Velice

⁴³ Pilz, Jaroslav: *Národní 9*. Praha 1969, s. 189.

⁴⁴ Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003, s. 143 - 146.

⁴⁵ Otáhal, Milan: *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha 1992, s. 10.

⁴⁶ Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003, s. 129 - 130.

⁴⁷ Opelík, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 3. sv. 2. P - Ř*. Praha 2000, s. 1151 - 1152.

populární se brzy stala rubrika „*Dopisy*,“ patrně zavedena podle vzoru časopisů ze zahraničí. Právě na tyto dopisy odpovídaly osobnosti tehdejšího Československa. Mezi nejčastější žánry, které se objevily v *Přítomnosti*, byly ankety. K anketám se vyjadřovali většinou odborníci na dané téma. Asi nejznámější anketou byla anketa: „*Proč nejsem komunistou?*“ otisknutá na přelomu let 1924 a 1925.⁴⁸

Dalo by se říci, že každý, kdo něco znamenal ve společenském životě v tehdejších Československu, tak do *Přítomnosti* přispíval. Za hlavní přispěvatele bychom mohli označit autory, kteří jsou někdy označováni jako tzv. čapkovská generace. Do každé rubriky přispívali jen skuteční odborníci, kteří se tomuto tématu věnovali nebo pocházeli přímo z oboru. Do *Přítomnosti* přispívali i takové osobnosti jako byli prezident Masaryk nebo politici, např. Bechyně.⁴⁹ Úvodník psal sám ve valné většině Peroutka, i když většinou na poslední chvíli s často strohými a stručnými nadpisy.⁵⁰ Kromě Peroutky, který měl funkci šéfredaktora, přispívali v politice také Smetáček, Kudiček a další. Do sekce literatury a umění přispívali známí spisovatelé té doby, mezi nimi byli třeba bratři Čapkové, Pujmanová, Bass, Poláček nebo malíř Špála.⁵¹ Hospodářstvím se nejvíce zabýval Hejda a vojenstvím Moravec, píšíci často pod pseudonymem Stanislav Yester. Vedle mnoha spisovatelů, kteří obohacovali kulturní tematiku *Přítomnosti*, patřili přispěvatelé Hutter nebo Martinů. Vedle českých přispěvatelů působili v *Přítomnosti* přispěvatelé německé národnosti žijící v Československu. Za nejznámějšího bych označil německy píšícího spisovatele Kische.⁵²

Co se týče zahraničních témat, tak se týdeník hlavně zajímal o SSSR nebo ve 30. letech o Německo. *Přítomnost* měla v těchto zemích své zpravodajce a oni jí posílali aktuální zprávy, které se poté otiskly. V prostředí Sovětského svazu působila pro týdeník Naděžda Melniková - Papoušková. Od té doby, co se chopil moci v Německu Hitler, si týdeník stále více všímá početné německé menšiny v Československu.⁵³ V literatuře se otiskovaly různé překlady zejména z angličtiny nebo francouzštiny. Publikovaly se také různé fejetony, úvahy nebo reportáže. Současně se také objevovala literární kritika nebo diskuse na různá témata. Jako charakteristický rys *Přítomnosti* bych označil odmítavý až nepřátelský postoj

⁴⁸ Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003, s. 134 – 135.

⁴⁹ Opelík, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Díl 3. sv. 2. P - Ř. Praha 2000, s. 1152.

⁵⁰ Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003, s. 133.

⁵¹ Mukařovský, Jan: *Dějiny české literatury*. Díl IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945. Praha 1995, s. 177.

⁵² Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003, s. 138 - 142

⁵³ Tamtéž, s. 135 - 137.

k F. X. Šaldovi. K tomuto odmítavému postoji vedl týdeník jak Peroutka, tak další přispěvatelé. Tyto útoky skončily až Šaldovým skolem.⁵⁴

Stejně jako přišly zlé časy pro Evropu, potažmo pro celý svět s nástupem Hitlera v Německu, tak přicházely zlé časy i na Přítomnost. Týdeník se stále držel své orientace nezávislosti a demokracie. Přítomnost stále podporovala středový proud politiky, politiku Hradu s prezidentem Benešem, a to i po odstoupení Sudet Německu. V těchto těžkých časech se na konci 30. let objevuje na postu šéfredaktora M. Jesenská, která společně s Peroutkou vydává týdeník až do jeho zastavení ke konci srpna roku 1939.⁵⁵

3. 3. Přítomnost do dnešních dní

Protektorátní správa se pokusila obnovit týdeník v dojmu, že se inteligence přidá a s ní i celý český národ. Obnovení Přítomnosti se povedlo až roku 1942 pod patronátem ministra Moravce. Ve vedení týdeníku měl stanout Peroutka, ale ten s Němci nesouhlasil, nechtěl kolaborovat.⁵⁶ Přítomnost byla striktně pronacistická a neměla nic společného, kromě názvu, s meziválečnou Přítomností. Po skončení 2. světové války byl pokračovatelem Přítomnosti týdeník Deník, a to až do roku 1948. Šéfredaktorem byl opět Peroutka, který se snažil navázat na tradici prvorepublikové Přítomnosti. Povolení pro původní název nebylo uděleno úřady.⁵⁷

K odkazu prvorepublikové Přítomnosti se v postkomunistické éře přihlásily listy Přítomnost (1990 – 1993) a Nová Přítomnost (od roku 1995), která vychází i v anglickém překladu The New Presence. Celá obnova časopisu se podařila díky pomoci syna Stránského, Martinem Stránským. Časopis vychází pouze jednou za měsíc a od května roku 2010 vychází jen v internetové verzi, která se snaží navázat na meziválečný týdeník.⁵⁸

⁵⁴ Opelík, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Díl 3. sv. 2. P - Ř. Praha 2000, s. 1153 – 1154.

⁵⁵ Tamtéž, s. 1152.

⁵⁶ Pilz, Jaroslav: *Národní 9*. Praha 1969, s. 64 – 65.

⁵⁷ Zídek, Petr – Hazdra, Zdeněk: *Osobnosti Lidových novin. Životní příběhy lidí, kteří vytvářeli nejstarší český deník (1893-1989)*. Praha 2014, s. 215 – 216.

⁵⁸ *O nás*. Přítomnost. Dostupné na: <http://www.pritomnost.cz/cz/o-nas> [Cit. 20. ledna 2016].

4. Ferdinand Peroutka

Týdeník *Přítomnost* je neodmyslitelně spjat s šéfredaktorem Ferdinandem Peroutkou. Ferdinand Peroutka se stal jedním z největších českých žurnalistů a často je řazen, co do významnosti a vlivu, hned za Borovského, který byl jeho vzorem. Narodil se roku 1895 v Praze s německými a polskými kořeny. Během studia na gymnáziu začal publikovat do různých časopisů např. do *Národních listů*. Za studií byl ovlivněn hlavně A. P. Čechovem a F. X. Šaldou, se kterým později vedl až zuřivé polemiky.⁵⁹

Ke konci první světové války pobýval v Německém císařství, konkrétně v Mnichově. Je možné, že se chtěl připojit k Masarykovi ve Švýcarsku, anebo také proto, že se chtěl vyhnout vojenské službě. Po válce založil roku 1919 deník *Tribuna*, ve kterém působí jako šéfredaktor. Mezitím se z Peroutky stal spisovatel. Vyšla mu kniha s názvem *Jací jsme*, ve které shrnul své úvahy. Na počátku 20. let působí také jako redaktor v *Lidových novinách*, kde se setkává s mnoha dalšími redaktory, se kterými později spolupracuje v *Přítomnosti*.⁶⁰

Peroutka je řazen do tzv. čapkovské generace, tito autoři, spisovatelé a významné osobnosti jsou také často nazýváni pátečníci. Peroutka začal více psát a mezi jeho nejznámější dílo patří *Budování státu*, které nebylo dokončeno. Je také autorem řady dalších knih např. *Ano a ne* nebo *Boje o dnešek*.

Politicky se moc Peroutka neangažoval, vyjma roku 1925, kdy se podílel na založení Národní strany práce, ale neúspěšně kandidoval do parlamentu. Byl nestraníkem, který měl blízko k politice Hradu. I kvůli tomu byl po propuknutí druhé světové války vězněn na Pankráci a poté v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. Po skončení války se vrátil do Československa a působil jako redaktor *Svobodných novin* a v týdeníku *Deník*. Po převzetí moci komunisty byl propuštěn a odešel do Anglie a poté do USA. V exilu působil nejprve v BBC, a poté v USA spoluzaložil rozhlasovou stanici *Svobodná Evropa*, kde sám působil jako ředitel československého oddělení. V emigraci aktivně působil proti komunistickému režimu, který jej v Československu odsuzoval. I zde se věnoval své spisovatelské činnosti, napsal například knihy *Budeme pokračovat* nebo *Oblak a valčík*. Peroutkovo působení ve Svobodné Evropě je zachyceno v rozhlasových komentářích vydaných pod názvem *Mluví k vám Ferdinand Peroutka*.

⁵⁹ Zídek, Petr – Hazdra, Zdeněk: *Osobnosti Lidových novin. Životní příběhy lidí, kteří vytvářeli nejstarší český deník (1893-1989)*. Praha 2014, s. 213.

⁶⁰ Peroutka, Ferdinand: *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha 1995, s. 299.

Peroutka byl člověk kompromisů, to ukázala i první poválečná léta po 2. světové válce, kdy přijal jak redukci politických stran, tak také znárodňování těžkého průmyslu. Co však nepřijal, bylo porušování zákonů, spravedlnosti a lidských práv. Jeho život taktéž tvořila i doba, kdy byl považován společně se svou generací za tvůrce a budovatele První republiky.⁶¹

Proti bolševismu vystupoval negativně už za První republiky, a to byl i jeden z důvodů proč později emigroval. Peroutka přitom neustále varoval, že největší nebezpečí přijde z bolševického Ruska, a to i před Hitlerem. Tento názor zastával až do Mnichovské konference, kdy si lidé plně uvědomili nebezpečí nacismu.⁶² Po útěku do exilu se z Peroutky stal jeden z nejhlasitějších českých odpůrců komunismu.

Peroutka byl i proti pravicové ideologii, ale ne až tak hodně jako proti komunismu. Dalo by se říci, že v Přítomnosti se odrážel stav Československa k fašistické Itálii a nacistickému Německu.⁶³ Je jasné, že byl znepokojen upevňujícím se fašismem v Itálii nebo silícím nacismem v Německu, tak také měnícím se stavem ve Španělsku. Fašismus hodnotil jako: „zanícenou a zjitřenou vůli k moci; je to postavení rozumu pod cit; vytrvalé vtoukání předepsané ideje do hlavy; povýšení propagandy nad pravdu; antisemitismus; ponižování; vláda jedné strany; výklady, že nesvoboda je svoboda; boj proti korupci a pozdější obohacení vůdců; vysoké boty a uniforma; honosná režie schůzí; teror a násilí jako hlavní prostředek; týrání; chtivost a loupení majetku; podrobení se autoritě.“⁶⁴

Ferdinand Peroutka se nedožil pádu komunismu v rodném Československu, i když o tom jistě mnohokrát snil. Zemřel na rakovinu plic v New Yorku roku 1978.⁶⁵

Jeho život výstižně shrnul Petr Zídek: „Život Ferdinanda Peroutky lemuje několik paradoxů. Ten nejpodstatnější: muž, který je považován za nejlepšího českého novináře 20. století, bral svou práci v novinách a později v rozhlase jako něco druhořadého. Jeho hlavní ambicí byla literatura a neúspěch v této oblasti velmi těžce nesl.“⁶⁶

⁶¹ Kautman, František: *Ferdinand Peroutka a české myšlení nové doby*. In: Šnebergová Irena (ed.), *Po cestách naléhavosti myšlení. Sborník prací, jejichž smyslem je především destrukce samozřejmosti. Věnováno Josefu Zumrovi k 65. narozeninám*. Praha 1993, s. 136 - 158.

⁶² Bareš, Gustav: *Rozhovor s Ferdinandem Peroutkou*. Praha 1947, s. 45 – 48.

⁶³ Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003, s. 268 – 274.

⁶⁴ Peroutka, Ferdinand: *Tak nebo tak*. Praha 1947, s. 135 – 136.

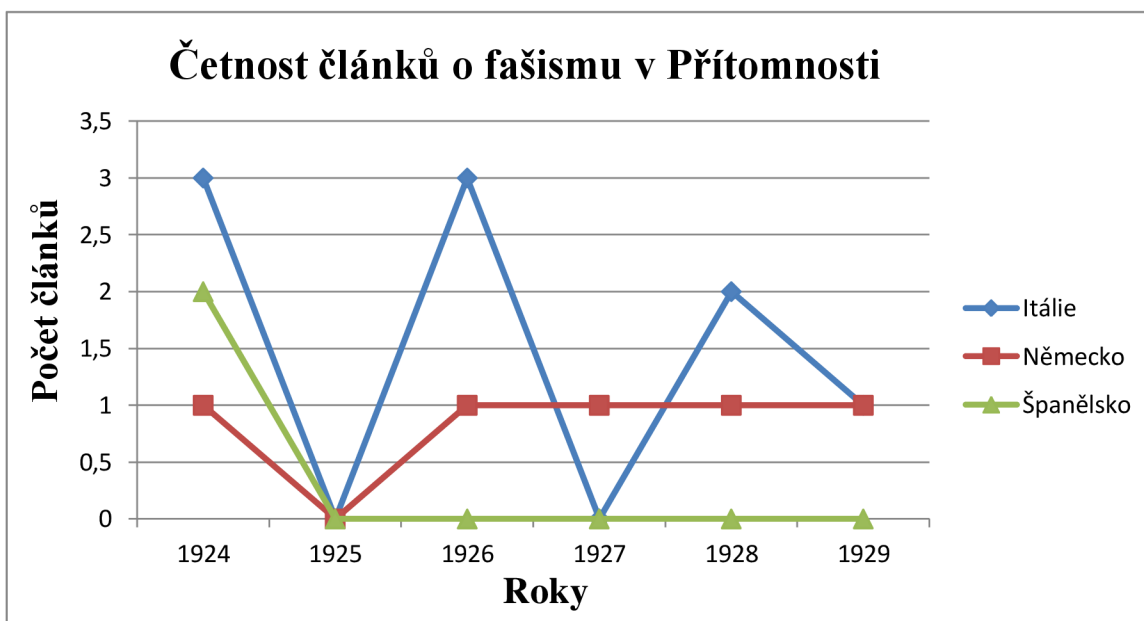
⁶⁵ Opelík, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Díl 3. sv. 2. P - Ř. Praha 2000, s. 870 – 873.

⁶⁶ Zídek, Petr – Hazdra, Zdeněk: *Osobnosti Lidových novin. Životní příběhy lidí, kteří vytvářeli nejstarší český deník (1893-1989)*. Praha 2014, s. 213.

5. Zachycení fašismu v Přítomnosti v letech 1924 - 1929

Nyní se pokusím představit pojem fašismus v týdeníku Přítomnost. Tuto část rozdělím do několika podsekcí, které se nejčastěji vyskytovaly ve spojitosti s fašismem. Mezi tyto úseky patří články zabývající se teorií o původu a podstatě fašismu, přeloženými články o fašismu a o fašismu spojeným s politikou. Dále zde byly články, které by se daly zařadit do dalších úseků, jako kladně a záporně hodnocený fašismus nebo fašismus spojený s církví. Ale kvůli rozsahu uvedu jen ty oblasti, které se v Přítomnosti vyskytovaly nejčastěji. Je velmi pravděpodobné, že některé články se budou obsahově prolínat, proto jsem se je snažil zařadit do sekce podle toho, o které oblasti článek nejvíce pojednával.

Pochopitelně nejvíce byly v permanenci články o italském fašismu, a to až tři články v letech 1924 a 1926. Naopak v letech 1925 a 1927 nebyly články na tolik důležité, abych je v práci uvedl nebo vůbec nebyly v Přítomnosti napsány. Z roku 1928 jsem uvedl dva články a z roku 1929 jsem uvedl jeden článek. Články o německých Nacistech na stránkách Přítomnosti paběrkovaly většinou jednou za rok, vyjma let 1925 a 1927. Nástin situace ve Španělsku přinesly dva články z roku 1924, jinak se nikdo stavem ve Španělsku nezabýval.

5. 1. Teorie o původu a podstatě fašismu

Již v druhém článku prvního čísla Přítomnosti se Peroutka domníval, že diktátoři typu Mussoliniho nebo Prima de Rivery se nikdy neprosadí. Redaktor to odůvodnil nevhodnou dobou.⁶⁷

Podle Kodíčka, který poprvé zmínil Mussoliniho a jeho režim k italsko-jihoslovenské smlouvě, byl tento režim nacionalistický a demokracie včetně československé byly vůči němu nedůvěřivé. Zejména Anglie se vyznačovala podezřívavostí k novému fašistickému režimu v Itálii. Právě Mussolini se stal podle autora článku původcem napětí v tehdejší Evropě, která v té době řešila spor o Rijeku.⁶⁸

Autor pod pseudonymem T-t hodnotil maďarského diktátora Hortyho a označil jej jako původce všech špatných věcí, od kterých se inspirovali jak Mussolini, tak také Primo de Rivera. Z článku jsem vyvodil, že kdyby nebyl v Maďarsku hortyhovský režim, tak by pravděpodobně nevznikly diktatury, jak Mussoliniho, tak Prima de Rivery.⁶⁹

Poprvé si nacionalismu Německu všiml Niebuhr v polovině roku 1925. Jelikož byli tyto nacionálové jedněmi z předchůdců nacionálních socialistů, tak jsem se rozhodl uvést tento článek v mé práci. Podle něj v Německu existovaly tři strany, které byly sice mocné, ale ne až tolik, aby potlačily ty další. Mezi jednu z nich právě patřila strana německých nacionálů, kteří měli povahově blíže k socialistům, ale byli striktně proti průmyslníkům. Naopak nacionálové se vyznačovali s průmyslníky za jedno v odporu proti kolektivismu. Autor popsal nacionály jako: *„naivní romantiky a jejich sentimentální láska k národu staví je v opozici stejně k internacionalismu »velkopřůmyslu« jako k internacionalismu dělnictva. Jejich patriotismus je beznadějně anachronistický v nové Evropě vzájemných hospodářských závislostí.“* Byli striktně proti politickým a hospodářským úpravám, např. proti Dawesovu plánu. Uzavřený mír roku 1918 podle nich představoval dýku vraženou do zad. Pod vedením Hitlera a Ludendorffa se pravé křídlo nacionálů oddělilo, ale ve volbách ještě neuspělo. Průmyslníky se socialisty zatracovali pro: *„jejich pacifické tendence židovskému nedostatku vlasteneckého citu a semitským státoborným tendencím. Ve skutečnosti však plyne jejich podivný a zuřivý antisemitismus nepochybně z toho, že si uvědomují silný židovský vliv jak v radách*

⁶⁷ Peroutka, Ferdinand: Vývoj v pravo či v levo?. *Přítomnost* 1, 1924, č. 1, 17. ledna, s. 2 – 4, zde s. 3.

⁶⁸ Kodíček, Josef: Taktika Mussoliniho a evropský mír. *Přítomnost* 1, 1924, č. 4, 7. února, s. 50 – 52, zde s. 50.

⁶⁹ T-t: Horthy. *Přítomnost* 1, 1924, č. 9, 13. března, s. 136 – 138, zde s. 138.

*kapitalistických, tak i v radách socialistických.*⁷⁰ Jejich snem byl podle autora den, kdy z chaosu vzejde násilím oddanost třídě nebo národu.

V jiném článku, který hodnotil český fašismus, se hodnotil také ten italský. Podle autora italský fašismus vznikl jako přežitek diktatury. Fašismus v Itálii nadále trval hlavně díky jeho vytrvalosti a originalitě. Italský fašismus se všemi jeho aspekty představoval vzor pro všechny nově vznikající fašistické organizace, které se snažily s větším či menším úspěchem k němu přiblížit. Mezi mnoha aspekty, proč fašismus vznikl, se můžeme dočíst, že byla neutěšená situace se zisky po 1. světové válce. Nepochybným faktem, který fašismus musel mít, byla rozhodná vůle „vůdce“, který italský fašismus našel v podobě Mussoliniho. Skalský definoval osobnost Mussoliniho takto: „*dovedl pochopiti danou situaci, jí dovedl vhodně využití a bezpečně dirigovati, překročil hranice určené náladou davu, jež si přímo žádá diktatury, která však nikdy nesmí procitnouti opojení své domnělé vlastní moci.*“⁷¹

Italský fašismus označil Jovanovič roku 1926, jako poslední fázi italského sjednocení. Tato ideologie vznikla jako ochrana před bolševismem a na protest proti znesvářeným politickým stranám. Jak se můžeme dočíst, tak většina společenských vrstev si žádala vládu pevné ruky. Podle autora fašismus povstal i díky podpoře konzervativců, kteří poskytli peníze a díky nespokojeným vojákům z 1. světové války. Vůdčí osobností se stal Mussolini, který byl podporován právě těmito dvěma proudy. Tento „vůdce“ stabilizoval poválečnou Itálii, zbavil se těch největších tyranů ve své armádě, ale také pomohl obyčejným lidem, např. zavedl osmihodinovou pracovní dobu. Při upevňování moci zavedl více takovýchto opatření pro obyčejné lidi, ale po upevnění moci teror sílil. Povedlo se mu dostat pod kontrolu italskou armádu, vzpurné zemědělce, dělníky, i prosté katolíky. Jovanovič uvedl charakteristickou větu pro Mussoliniho režim: „*Mussolini je pánem Itálie, osud Itálie závisí na jediném člověku. Až zmizí, nebude ani režimu. Itálie to neví; Mussolini to ví; žije od dneška do zítřka.*“ Autor se vyjádřil v některých ohledech i pozitivně o režimu v Itálii. Infrastruktura se rapidně zlepšila, zmenšila se nezaměstnanost, rozpočet se vyrovnal, byly sníženy zahraniční dluhy a průmysl pracoval na maximální možnou úroveň. Ale mělo to i stinné stránky. Naprostý klid v Itálii byl zaručen represemi, zastrásováním, a také vysídlováním Italů do zahraničí. Tito emigranti, ale posílali peníze zpět do Itálie, a tím se dařilo zlepšit ekonomiku. Podle autora se fašisté snažili o revizi hranic po míru z Versailles, byli také proti Společnosti národů, protože nechtěli udržovat mír diplomacií, ale zbraněmi. Autor parafrázoval fašisty a uvedl, že jejich cílem bylo

⁷⁰ Niebuhr, Reinhold: Německo a moderní civilisace. *Přítomnost* 2, 1925, č. 27, 16. července, s. 421 – 423, zde s. 421.

⁷¹ Skalský, Karel: Český fašismus. *Přítomnost* 3, 1926, č. 12, 1. dubna, s. 182 – 183, zde s. 183.

obnovení antického Říma. Proto Mussolini vyhlásil projekt Velké Itálie, která měla zabírat co nejvíce území bývalé Římské říše.⁷²

Procházka uvedl v článku svou definici fašismu. Podle něj: „*Fašismus není přes všechny snahy tvářiti se původně a konstruktivně nic jiného, než diktatura, než sezonní nouzový zjev, objevující se vždy tam, kde došlo k jisté poruše v normální funkci společenského organismu. Je živ z vad a nemocí demokracie a zmizí právě tak, jak se objevil, jakmile ochrnutí společnosti pomine. Je také zajímavé, že se ujal právě v zemích, kde demokracie nevyrostla organicky a nebyla živým tělem celého národa, kde se užívalo vlastně jen jejich forem. Přísná autokracie nahradila zde tedy jen příliš širokou, uvolněnou a namnoze korumpovanou oligarchii. (Ovšem tam, kde oligarchie je těsná a kastovně uzavřená, jako na př. v Maďarsku, není fašismu vůbec třeba a tradiční parlamentní dekorace může zůstat.) Naproti tomu v zemích, kde široké vrstvy jsou zvyklé zabývat se politikou, jako ve Francii nebo zvláště v zemích anglosaských, nemá a nemůže míti fašismus vůbec ohlasu. Také v zemích německých a u nás nikoli, kde sice vrchnostenský řád starých monarchií demokratické vědomí tlumil, kde však právě proto má nyní všemmu svěžest a průbojnost nového...fašismus jeví se po stránce konstruktivní jen jakýmsi nacionálním socialismem.*“⁷³ K mnoha aspektům proč se fašismus uchytil, se většinou uváděla špatná hospodářská situace po válce nebo obrana před komunismem. Autor zmínil zcela něco jiného a to, že fašismus byl důsledkem „přenesení“ demokracie do těchto zemích a kvůli malému vývoji má chyby, které až se odstraní, tak podle autora nastane demokracie. Je rozhodně zajímavé, jak autor zmínil, že by se fašismus v německých zemích neměl uchytil. Tato ideologie měla podle autora velmi blízko k nacionálnímu socialismu, který ovšem autor nepřisuzoval přímo německým zemím.

5. 2. Přeložené články o fašismu

Přeložený článek z londýnských Timesů uvedl, že Mussolini používal teror skoro každodenně, i když represe byly ještě před Mussolinim, ale nyní byl teror mnohem větší. Fašismus i s terorem podle autora vyplynul ze špatné ekonomické situace Itálie po 1. světové válce. Byly zde dvě ideje, komunismus ohlašoval děláním násilí pro pořádek a spravedlnost, naopak fašismus praktikoval násilí, aby obhájil a udržel pořádek. Otřesnou událostí, kterou komentovaly noviny po celé Evropě, bylo zabití Matteottiho, opozičníka Mussoliniho. Podle Wellse byl hnací silou fašismu ničivý pud, který podnítil násilí. Jako jednotlivci jej

⁷² Jovanovič, J. J.: Mussolini a následky. *Přítomnost* 3, 1926, č. 43, 4. listopadu, s. 673 – 675.

⁷³ Procházka, Rudolf: Demokracie bez ilusí. *Přítomnost* 4, 1927, č. 51, 29. prosince, s. 803 – 805.

potlačujeme, ale pokud jsme ve společnosti, která se cítí podobně, tak se násilí projeví navenek. Ten kdo je přívrženec nebo člen fašistické strany, tak byl podle autora nevědomý hlupák, který se chtěl jen přizívit na systému. Jako naději pro celou situaci autor vedl vzdělání, které potlačí nesmyslný teror.⁷⁴ Jak můžeme vidět, tak v tomto článku nebyl vyzdvihován fašismus, ale naopak byl striktně odmítán.

Ani ne v polovině roku 1926 byl na stránkách Přítomnosti uveden článek o italském režimu přeložený od Murphyho, který, jak sám uvedl, strávil v Itálii spoustu let. Podle něj byl italský lid po válce nadšený z fašismu. Italové očekávali, co nového ideologie přinese, včetně demokratů, Vatikánu nebo nezávislého tisku. Bohužel, jak napsal autor, tak situace se za poslední čtyři roky podstatně změnila. Tisk již nebyl nezávislý, vše začala kontrolovat fašistická strana. Někteří významní lidé opustili své posty, nikdo kromě fašistů nechce být ve vládě, a tudíž spojen s krutým režimem. Jako symbol fašistického režimu autor označil tajnou policii Čeku.⁷⁵ Mezi její typické činy patřily únosy, mučení anebo vraždy. Takovým příkladem, kdy Čeka zasáhla, byla vražda opozičníka Matteottiho. S kontrolou tisku je úzce spjata propaganda a tu Mussolini velmi využíval. Jako příklad uvedl několik tisíc mrtvých při pochodu na Řím, ale podle autora byl mrtvý jen jeden. Tím, že soudy byly ovlivňovány fašisty, tak postupem času zaniklo nestranné soudnictví. Autor si kladl otázku: „*Proč Italové tolerovali fašismus a jeho odstrašující prvky?*“ Podle Murphyho to bylo proto, že Italové se stali v rychlém sledu nezávislími. Fašismus byl dříve díky částečnému dohledu Habsburků nepatrnou ideologií. Zásadní byl vliv hospodářská situace, který se neblaze projevil na špatné ekonomické situaci. Jako kladné body fašismu autor uvedl to, že zde nebyl obrovský rozdíl mezi bohatou třídou a chudinou. Autor také nepřipisoval dlouhou životnost fašismu. Až lidé přestanou dávat peníze do bank, které ovládal stát, tak fašismus podle Murphyho padne.⁷⁶

Jiný článek byl přeložen od italského emigranta. Jako vsuvka zde bylo napsáno, že článek má ukazovat, v co věří a co chtějí Gajdovi fašisté v Československu. Podle Salveminiho žádný italský občan nesměl překročit hranice bez povolení. Překročit hranice chtěli pochopitelně nepřátelé fašismu, ať už z osobních nebo politických důvodů.⁷⁷ Jak se můžeme dočíst v článku, tak takový nedemokratický systém mohl nastat ve všech státech, ve kterých by se

⁷⁴ Wells, H. G.: Duch fašismu. *Přítomnost* 1, 1924, č. 29, 31. červenec, s. 450 – 451, zde 450.

⁷⁵ Čeka je tajná policie italského fašistického režimu.

⁷⁶ Murphy, James: Fašistická tyranie. *Přítomnost* 3, 1926, č. 17, 6. května, s. 259 – 262.

⁷⁷ Salvemini, Gaetano: Jak zachází fašismus s odpůrci. *Přítomnost* 5, č. 13, 1928, 5. dubna, s. 195 – 197, zde s. 195.

chopil moci fašismus. Tento článek poukázal na nebezpečí fašistů a samotné ideologie, která po vzoru italském byla velmi nebezpečnou pro svobodné demokratické smýšlení.

Přeložený článek ze zahraničního týdeníku Pax uvedl interview s bývalým italským ministrem Nittim v době uzavírání Lateránských dohod. Tento muž prohlásil, že fašismus byl v Itálii před zhroucením, a že k němu pomůže opozice v Itálii, zahraniční tlak a špatná hospodářská situace. Podle něj bylo uzavření těchto dohod výhodou papeže v podobě odstupného a vlivu ve školství. A co na jeho názor řekl překladatel tohoto článku podepisující se pod přezdívkou Dr. W.? Jak sám napsal, tak fašismus rozhodně nepadne hned, nejdříve v rozmezí několika let, ale i to se mu zdálo přehnané. Hospodářská situace Itálie byla stejná ne-li lepší než s nástupem Mussoliniho, tudíž i lidé jen kvůli stavu hospodářskému by se nepustili do revoluce.⁷⁸ Spíše se podle autora bude režim nadále upevňovat a sílit, rozhodně se nebude pouštět do jakékoliv války.

5. 3. Fašismus v politice

První, a to opravdu malá, zmínka o nepovedeném mnichovském Pivním puči byla napsána až počátkem roku 1926, kdy Procházka článek prezentoval prezidentu Hindenburga. V článku byl Hitler označován za vojáka, který by za 1. světové války nebyl ani Hindenburgovým sluhou a Ludendorff se na mnichovském puči tak zdiskreditoval, že jeho další působení na veřejnosti autor vyloučil.⁷⁹ Jak Hitler, tak také Ludendorff zjevně neměli sympatie autora článku a ten nepředpokládal zvětšení jejich politického vlivu.

Řekl bych, že až zásadní obrat přinesl článek z poloviny roku 1928, kdy Mussolini, do té doby naprostý odpůrce Společnosti národů, uznal její funkci. Jak autor článku pod pseudonymem K. T. napsal, tak to byl zásadní obrat fašistické Itálie. Do té doby fašisté nejenže neuznávali Společnost Národů, ale naprosto jí pohrdali.⁸⁰ Autor článku zjevně sám nečekal takovýto vývoj a patrně byl zaskočen.

Jedním z možných důvodů, který Kříž uvedl, proč Mussolini opožděně souhlasil se Společností národů, byl ten, že Itálie měla hospodářské problémy. Jak autor předložil, tak fašisté převzali hospodářské problémy po předchozích vládách, ale ani jejich reformy v podobě dělnických syndikátů nevedly ke zlepšení. V textu jsem se dočetl, že Itálie procházela až krizí, která byla zapříčiněna samotnými fašisty. Zejména tím, že fašisté

⁷⁸ W., Dr.: Zmizí italský fašismus?. *Přítomnost* 6, 1929, č. 20, 23. května, s. 306 – 307.

⁷⁹ Procházka, Rudolf: President Hindenburg. *Přítomnost* 4, 1927, č. 5, 10. února, s. 68 – 70, zde s. 68.

⁸⁰ T., K.: Už i Mussolini. *Přítomnost* 5, 1928, č. 25, 27. června, s. 388.

nedovolili volnou konkurenci na domácím trhu nebo utlačovali menšiny, a to vedlo např. ke zmenšení přílivu turistů.⁸¹ Autor poukázal především na špatný stav fašistického hospodářství, které nezlepšilo ani zavedení syndikalismu.

V této době nebylo moc informací o samotném Hitlerovi, jeho straně nebo o Ludendorffovi. Výjimku tvořil krátký článek, který roku 1928 mapoval životní osud Ludendorfa. Kocourek přiřkl Ludendorffovi a Hitlerovi založení německé „lidové (völkisch) strany,“ jinak známá pod názvem Hackenkreuzleři. Autor dále zmínil pokus o puč z roku 1923, který se naprosto nepovedl. Sám Ludendorff sice vyvázl bez trestu, ale ne bez škrálopou na cti. Hlavně po posledních volbách tato strana ztratila nemálo voličů a vliv Ludendorffa upadl.⁸² V tomto krátkém úryvku jsem vyčetl, že autor nepřisuzuje velkou váhu Hitlerovi a jeho straně. Vzhledem k nízkým počtům hlasů nepředpovídal autor této straně velkou budoucnost.

O politice v Německu napsal Procházka další článek. Podle něj bylo Německo plně zatíženo placením reparací, a proto se vláda netěšila velké podpory. Němečtí nacionalové v čele s Hugenbergem by měli mít úspěch, ale ještě nenastal jejich čas. Jediná cesta nacionalů byla podle autora diplomatická přes diskreditování parlamentu a vlády, nikoli přes puč. Jediný důvod, proč se nacionalové začali více ozývat, byl ten, že Německo si muselo vzít půjčky, aby mělo alespoň nějaký kapitál, vlastní kapitál šel totiž na placení reparací.⁸³ Žádná nacionalistická bouře se v Německu podle článku nezvedla. Autor za mírným nárůstem nacionalismu neshledal nebezpečí, byla to podle něj jen reakce na bezmocnost, kterou si Němci po prohrané válce musí přetpět.

5. 4. Průběžné shrnutí

Ze zkoumaných článků bylo zjevné, že zahraniční fašismus není v Československu ještě brán jako největší hrozba. V Přítomnosti jsem našel článek, ve kterém autor stále ještě polemizuje nad příznivou podstatou fašismu, tedy alespoň v některých oblastech. Patrné je to u Jovanoviče.⁸⁴ Mezi domácími autory byly hlavně odmítavé postoje k fašismu, např. u Procházky,⁸⁵ který je v rozmezí let 1924 až 1929 mnou nejčastěji zmiňovaný autor. Právě v přeložených článcích ze zahraničních periodik nenajdeme žádný příznivý postoj, ale jen naprosto odmítavý. Toto bych připsal osobní zkušenosti s fašistickým režimem, zejména

⁸¹ Kříž, Karel: Proč je Itálie v hospodářské tísní. *Přítomnost* 5, 1928, č. 44, 8. listopadu, s. 695 – 696.

⁸² Kocourek, Franta: Ludendorffův soumrak. *Přítomnost* 5, 1928, č. 47, 29. listopadu, s. 749 – 751, zde 750.

⁸³ P., R: Přichází fašismus v Německu?. *Přítomnost* 6, č. 12, 1929, 28. března, s. 179.

⁸⁴ Viz v článku Mussolini a jeho následky, poznámka pod čarou č. 72.

⁸⁵ Viz v článku Demokracie bez ilusí, poznámka pod čarou č. 73.

italským. Murphy⁸⁶ dokonce poukázal na to, že italský fašismus dlouho nevydrží. Připsal bych to jak subjektivnímu pohledu, tak skutečnému stavu událostí. Z článků lze usoudit, že většina z nich hodnotila nebo jen podávala informace o nové ideologii. Nejvíce se autoři pochopitelně věnovali situaci v Itálii, naopak stavem ve Španělsku se autoři téměř nezabývali. O něco více se autoři zajímali německou politikou.

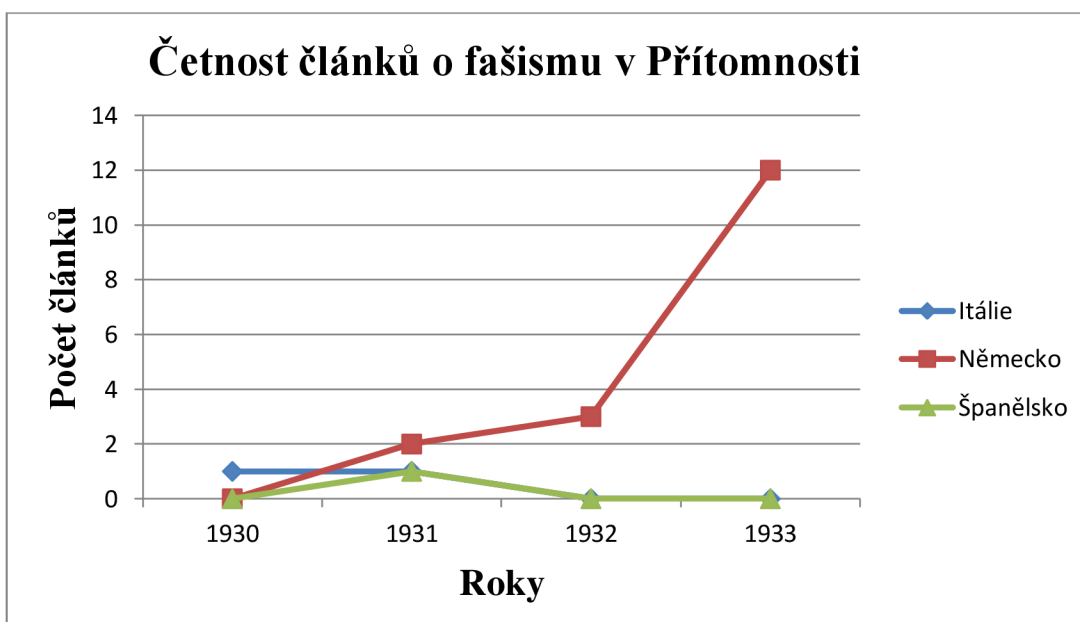
Na základě zkoumaných článků bych usoudil, že autoři v Přítomnosti, kromě těch zahraničních, zatím moc nevidí nebezpečí, které se skrývá ve fašismu. Lze to hlavně porovnat s Gajdovými fašisty, kteří nebyli tak radikální, přesto se autoři před našimi fašisty snaží varovat zahraničními příklady. Osobně jsem čekal více článků o politické situaci v Německu, zejména o tzv. Pivním puči. I proto bude zajímavé dále sledovat, jestli se zvýší zájem o situaci ve Výmarské republice. S odkazem na historii by to tak mělo být, zejména před dovršením roku 1933. Dalším sledovaným faktem bude, zda se rozšíří počet článků o situaci v Itálii, a také jestli se vyskytnou nějaké články o situaci ve Španělsku.

⁸⁶ Viz v článku Fašistická tyranie, poznámka pod čarou č. 76.

6. Zachycení fašismu v Přítomnosti v letech 1930 - 1933

V prostřední sekci budu také procházet jednotlivá čísla týdeníku. Tento úsek jsem rozdělil do několika částí, které autoři ve spojitosti s fašismem nejvíce zmiňovali. Pojmenoval jsem tyto úseky jako teorii o původu a podstatě fašismu, nepřítel ideologie, fašismus spojený s kulturou, s hospodářstvím a posléze s politikou. I zde byly články, které nebyly tak spojené s fašismem a bylo jich zřetelně méně. Tyto články jsem zařadil do sekcí jako srovnání mezi italským a německým režimem, dále fašismus související s církví, sportem a v neposlední řadě jeden přeložený článek o fašismu, ale kvůli rozsahu práce jsem je zde neuváděl. Tím, že se některé články obsahově prolínaly, tak bylo obtížné je správně zařadit, ale doufám, že se mi to podařilo.

Oproti minulému období nastala razantní změna v člancích hodnotících fašismus. Byl patrný razantní pokles o italském fašismu, kdy v letech 1930 a 1931 byl v mé práci hodnocen pouze jeden článek a v dalších dvou letech žádný. Naopak nárůst zaznamenaly články o německém režimu. Z roku 1930 jsem sice neuvedl článek, ale v následujícím roce stoupl na dva a rok později na tři. V roce 1933 jich bylo dokonce dvanáct. Autoři tedy začali více sledovat německé události, než ty italské. Přičítal bych blízkostí Německa a také osobou Hitlera. Španělská situace nebyla v Přítomnosti vůbec hodnocena.

6. 1. Teorie o původu a podstatě fašismu

Procházka v tomto článku hodnotil státní zřízení a diktatury se podle něj vykazovaly takto: „*Dlužno naléhavě doporučiti, aby se neoperovalo v žádném případě s nadějemi, s domnělým, ba ani skutečným "hroucením" diktatur. Diktaturu vystřídá sotva kdy co jiného než zase diktatura. Kdyby i nakrásně bolševická a fašistická diktatura podlehly hospodářským nesnázím, s nimiž zápasí, přišly by nejprve na radu režimy velmi divoké, které by mohly ovládnout chaos jen zcela mimořádnými prostředky. Je pravděpodobno, že bychom se tak dostali jen k jakési výměně posic. V Moskvě by přišla k moci reakce, v Římě revoluce, tam carismus, zde bolševismus.*“ V krátkosti zde autor zhodnotil také španělský režim, kdy diktatura Prima de Rivery byla zlikvidována, ale přechodný režim k demokracii generála Berenguera nebyl demokratický. Režim ve Španělsku posoudil autor takto: „*Španělsko potácí se tudíž stále mezi reakcí a revolucí, má výjimečný, ovšem "provisorní" režim a nemá rozhodně demokracii.*“ Jak byla posuzována situace v Německu? V tomto textu autor posoudil německou politickou situaci spíše chaoticky s prvky demokracie. Ideologie fašismu byla podle autora článku potlačena, a byla pouze chvilkovou slabostí demokracie.⁸⁷ Autor v tomto článku nevěřil na prosazení fašismu na úkor demokracie, byl až přesvědčen, že demokracie v těchto státech zvítězí.

Jak vznikl radikální nacionalismus v Německu, se na počátku roku 1932 snažil objasnit de Mann. Uvedl, že nacionalismus byl vždy přítomen, ale od hospodářské krize vzrostl radikálnější typ. Autor přirovnával hospodářskou krizi k roznětce, která rozžhnula tyto vášně v německé společnosti, ale krize nebyla prvotním podnětem. Těmito podněty byly např. sociální krize z poválečných let doprovázená inflací a také změna třídní společnosti předválečné na poválečnou. Rozšířila se byrokracie, která začala, někdy až samostatně, vládnout. Nedostatek kapitálu v zemi, ovládnání podniků oligarchií a mnohé další aspekty, vedly ke vzrůstu hitlerismu v Německu. Autor také zmínil, že se na vzrůstu tohoto hnutí podílela de facto celá německá společnost.⁸⁸ Z článku jsem vyvodil, že Němci měli dispozice pro vzrůst radikálního nacionalismu a potřebovali jen podněty na jeho rozšíření.

S lehkým odstupem po jmenování Hitlera kancléřem zhodnotil Peroutka fašismus takto: „*Komunistická internacionála je odpovědná za onu ideologii občanské války a boje o moc, v němž „vše je dovoleno“.* Kdyby této ideologie nebylo, nevzniklo by ani na druhé straně

⁸⁷ Procházka, Rudolf: Přehled světových pozic demokracie. *Přítomnost* 8, 1931, č. 1, 7. ledna, s. 1 – 2.

⁸⁸ De Man, Hendrik: Nový německý nacionalism. *Přítomnost* 9, 1932, č. 8, 24. února, s. 122 – 125.

*takové barbarství a taková chuť pustit se do boje o celou moc. Psychologie komunismu je matkou psychologie všech druhů fašismu.*⁸⁹ Peroutkovy názory byly jasné, když podle něj za výskyt fašismu může jedině komunismus.

6. 2. Nepřítel ideologie

Nitti opět napsal článek do Přítomnosti, ve kterém popsal italské politické vězně. V pozici nepřítelů byli označeni, jak opoziční politici, tak různí zločinci a v menší míře všichni obyvatelé, kteří nebyli ve fašistické straně. Jako místa vyhnanství sloužily různé ostrovy, jako např. Lampedusa.⁹⁰ Autor tímto článkem chtěl nepochybně varovat před fašisty nebo jinými radikálními skupinami, které mohly postupem času ovládnout život ve státě.

V tomto článku, který napsal jeden z mnoha italských emigrantů, se hodnotila vláda Horthyho v Maďarsku. Sforza tuto diktaturu srovnal s vládou Mussoliniho. Italský parlament byl podle něj jen hříčkou osobní diktatury italského „vůdce.“ Naopak diktatura oligarchie v Itálii se stala mnohem slabší než v Maďarsku. Důvodem bylo to, že Mussolini soustřeďoval veškerou moc ve své osobě, ale Horthy moc ještě rozmělnil mezi oligarchy. Autor posoudil italskou diktaturu jako: *„divoce nacionální. Ale zatím, co diktatura italská se snaží rozněcovati nadšení "dědictvím římským" nebo iredentismem dalmatským, tedy věcmi, které nikdo nemůže brát vážně, diktatura maďarská se staví na terén reelnejší, protože víra v krutou nespravedlnost smlouvy trianonské je společná všem Maďarům.*“ A italskou diktaturu zhodnotil takto: *„V Itálii je diktatura jen domečkem z karet, který třeba může trvat déle, ale také se může zhroutit ve vteřině.*“⁹¹ Tento italský emigrant skrytě v článku odsoudil italský režim. Podle něj se měl tento systém v nejbližší době sám zničit. V podstatě se autor vysmíval Mussolinimu, že nějaká diktatura předčila tu jeho.

Po požáru Říšského sněmu, který nebyl v Přítomnosti zmíněn, se uvedla do pohybu nacistická mašinerie a začala zatýkat komunisty a sociální demokraty. Kocourek popsal zátahy policie a hitlerovců, které se staly pravidelností. Na oficiálních průvodech byli nejvíce zastoupeni hakenkruzlerovci, kteří až mesianisticky uctívali „vůdce.“ Už prakticky na denním pořádku byl antisemitismus, s kterým se lidé setkali, byl nejen na ulicích, ale také v knihách. Autor mnohé z nich považoval za brak ovlivněný propagandou. Dále zmínil, že Hitler dal lidem práci, ať už administrativě nebo v armádě, která nabyla opět na vážnosti. Zde by se dalo říci,

⁸⁹ Peroutka, Ferdinand: S kým proti fašismu. *Přítomnost* 10, 1933, č. 14, 5. dubna, s. 209 – 210., zde s. 210.

⁹⁰ Nitti, Fausto Francesco: Věznové Mussoliniho. *Přítomnost* 7, 1930, č. 41, 15. října, s. 646 – 647.

⁹¹ Sforza, Carlo: Maďarská oligarchie. *Přítomnost* 8, 1931, č. 49, 9. prosince, s. 774 – 777.

že autor uznával Hitlera, ale jen v tomto případě, jinak jej odsuzoval zejména kvůli čistkám na úradech, ve školách a v kultuře. Na tato místa byli dosazováni hakenkreuzlerovci.⁹² Z článku bylo patrné, že Hitler a jeho strana začínali ovládat stát, ale autor s tím pochopitelně nesympatizoval.

Kocourek nastínil ve svém článku nacistické represe, mezi které patřily domovní prohlídky odpůrců režimu, nebo urážky cizinců. Hitler ihned po zisku postu kancléře začal ovládat prakticky vše od médií ovlivněných propagandou po byrokracii a kulturu. Vybudování armády a bezpečnostních složek fungovalo jako podnět pro navýšení sebevědomí Němců. Jediné místo, kde člověk ještě mohl mluvit svobodně, byla církev, ke které se mnoho lidí obracelo. Autor popisoval i veřejné shromáždění NSDAP, při kterém docházelo až k davovým psychózám. Lidé byli nadšení z hitlerovců, z jejich předních představitelů a především z „vůdce.“ Nejvíce to bylo patrné při jeho řeči, kdy lidé hltali jeho slova.⁹³ Teprve nyní byl Hitler ukázán v Přítomnosti jako opravdový „vůdce,“ který slíboval, snažil se dostat všemu a lidé ho za to obdivovali.

Pohled na nynější Německo přiblížil německý emigrant žijící v Československu. Jak uvedl, tak Hitler byl prvním Němcem za několik staletí, který dokázal sjednotit alespoň většinu Němců. O vzniku NSDAP autor sdělil, že to byly dva proudy, které se postupem času spojily. Byli to: „*zoufalí, národně smýšlející lidé, kteří doposud marně se snažili dosáhnout sjednocení německého lidu a kteří nemohli pochopiti, že kdysi tak mocná a slavná říše má se státi útvarem pro výsměch světa. Druhý proud, který se přivalil, to byli ti, kteří válkou, dluhy inflací a přelidněním přišli o chléb, lidé ztroskotaní a zproletarizovaní.*“ Podle autora bylo nešťastné, že oba proudy se spojily pod Hitlerem.⁹⁴ Tento německý emigrant se nepochybně bál vrchních nacistů, kteří podle něj nerozuměli politice státu, ale jen bezhlavě naslouchali „vůdci.“ Byl ale nepochybně proti Hitlerovi a jeho společníkům, kteří podle něj uvedou stát do zkázy ať už hospodářské nebo válečné.

V Přítomnosti byl uveden článek, který napsal autor pod pseudonymem zsk. o procesu s obviněnými komunisty ze zapálení Říšského sněmu. Tento soud byl ale ještě demokratický, i když propaganda se tyto lidi snažila zjevně odsoudit. V článku autor popsal celý soud s jeho hlavními protagonisty i s ministrem propagandy Goebbelsem.⁹⁵ Jak sám autor uvedl, tak

⁹² Kocourek, Franta: Hitlerismus se zařizuje. *Přítomnost* 10, 1933, č. 11, 15. března, s. 163 – 167.

⁹³ Tentýž: Vítězové při práci. *Přítomnost* 10, 1933, č. 12, 22. března, s. 179 – 182.

⁹⁴ Německý emigrant: Emigrant se dívá na Německo. *Přítomnost* 10, 1933, č. 21, 24. května, s. 324 – 326.

⁹⁵ Zsk.: Tvářnost berlínského procesu. *Přítomnost* 10, 1933, č. 44, 1. listopadu, s. 689 – 692.

proces byl velmi pečlivě připraven, i proto se autor nepochybně obával, aby se soudy staly nedemokratickými.

6. 3. Fašismus v kultuře

Weisl popsal společenský život v Třetí říši, který se po uvedení Hitlera kancléřem začal měnit. V divadle se začínaly více hrát hry o nastupujícím nacionálním socialismu v hlavní roli s „vůdcem.“ Otázka židovská už se také začínala projevovat, postupně začínal sílit antisemitismus v podobě vykřikování protižidovských hesel, které se netrestaly, ale v mnohých případech byly schvalovány.⁹⁶ Na tomto případu autor poukázal na tom, jak každá ideologie prostupuje každodenním životem, zejména ty nebezpečné, před kterými autoři v Přítomnosti varovali.

Německá kinematografie se podle Kocourka po převzetí moci Nacisty radikálně změnila. Filmy se staly propagandistickými oslavující „vůdce,“ národ nebo Třetí říši. K dalším tématům patřil antisemitismus, antikomunismus nebo revize za Versailleský mír. Svobodný německý film byl utiskován a stále více se zaváděly propagandistické filmy, které brzy ovládly německou kinematografii. Jak autor uvedl, tak podobné propagandistické filmy se točily ve všech diktátorských státech, Itálii nevyjímaje.⁹⁷ Filmy hlavně sloužily k upevnění moci a k ovládnutí obyvatelstva, což by autor hodnotil, jako velmi nebezpečné.

Vliv hitlerismu na hudbu popsal Branberger. Podle něj většina, ne-li všichni židovští hudebníci, skladatelé a další kulturní činitelé bojovali proti utlačování. Stejné projevy nenávisti se děly proti komunistům. Tito lidé, pokud se chtěly dále živit hudbou, tak emigrovali a v zahraničí byli uznávaní. Podle autora v Německu brzy nastane hudební krize, ale také si myslel, že: „*Němci jsou přesvědčeni, že hitlerismus je zachrání, obětují pro novou ideu všechno.*“ Branberger, dále uvedl, že hitlerismus nebude nadále zasahovat do hudby, i když by chtělo podpořit národní umění, ale momentálně na to ještě nemělo moc sil.⁹⁸ Autor nepropadal žádné skepsi, spíše se rozhodl čekat, jak se situace na kulturním poli vyvine. Jako kulturně založený člověk se dalo ale očekávat, že tyto ideologické praktiky odsuzoval.

⁹⁶ Weisl, Otokar: Návštěvou u vítězů. *Přítomnost* 10, 1933, č. 8, 22. února, s. 113 – 116.

⁹⁷ Kocourek, Franta: Z politického cestopisu. *Přítomnost* 10, 1933, č. 17, 26. dubna, s. 263- 266.

⁹⁸ Branberger, Jan: Zasáhne hitlerismus též do vývoje hudby v Německu?. *Přítomnost* 10, 1933, č. 31, 2. srpna, s. 490 – 491.

6. 4. Fašismus v hospodářství

Jak jsem vyrozuměl z článku od Kolářika, tak německé hospodářství bylo stále ve špatném stavu. Tento stav zapříčinily jak reparační, tak hlavně Velká hospodářská krize. Po volbách roku 1930, kdy NSDAP skončila druhá, začali hitlerovci silně promlouvat do politiky. Podle autora článku Hitler ani jeho spolupracovníci naprosto nerozuměli hospodářství, když o nich napsal: „*vynikající představitelé národního socialismu Hitlerova už nesčetněkrát ukázali, že rozumějí organizaci moderního hospodářství asi tak, jako náčelník Papuánu výrobě hodinek.*“ Nadějí na ozdravení hospodářství a společně s ním i bankovníctví, které v Německu také kolabovalo, byl podle autora kancléř Brüning a ostatní demokraté.⁹⁹ Z citované věty bylo naprosto patrné, co si Kolářík myslel o schopnostech hitlerovců. Řekl bych, že se jim vysmíval a to z celého srdce. Autor nepochybně cítil odpor a varoval před Hitlerem a jeho stoupenci, kteří byli nebezpečím pro celou Evropu.

Německé hospodářství se podle Vyškovského po krátké době, kdy měli Nacisté většinu ve vládě, začalo transformovat. Na základě nacionálně sociálních myšlenek se obnovila militaristická koncepce a také šíření ve smyslu Drang nach Osten. Zaváděly se zásahy do podnikání a do zemědělství ze strany státu. Hospodářství se začalo izolovat v německých hranicích. Stát postupně přes dosazené komisaře ovládal banky, byly stanoveny nejvyšší možné úroky, hypotéky apod. Začínalo se dařit s oddlužováním zemědělství, které upadlo do krize, ale nerovnosti uhrazoval stát.¹⁰⁰ Autor vnímal situaci v Německu jako stabilizující se i díky zásahům ze strany státu. Tyto intervence byly sice až nedemokratické a pevně souvisely s hitlerovskou politikou, které autor určitě odsoudil, ale pomohly k ozdravení německého hospodářství, což by Vyškovský vnímal kladně. Řekl bych, že autor sympatizoval s hitlerovci v oblasti hospodářských, ale ne s jejich zásahy, proto u něj převážilo negativní stanovisko.

Hospodářství Třetí říše popsal tentýž autor v dalším čísle, kde uvedl, že zavedením zemědělských požadavků, které zemědělství se ozdravilo, pomohlo straně získat podporu venkova. Ovšem většina z agrárních slibů, které strana předdeslala, byly podle autora nesmyslné. Pochopitelný cíl NSDAP v zemědělství byla naprostá soběstačnost a pokud možno také vývoz zboží a výrobků do zahraničí. V článku bylo napsáno, že Hitler podporoval střední vrstvy a zakazoval zřizování nových obchodů. Autor shrnul výsledky Hitlerovy zemědělské politiky takto: „*Hitler se snaží uleviti zemědělství, jako celku na úkor kapitálu*

⁹⁹ Kolářík, Jaroslav: Co se stalo v Německu?. *Přítomnost* 8, 1931, č. 37, 16. září, s. 580 – 582.

¹⁰⁰ Vyškovský, Eduard: Hospodářství v Třetí říši. *Přítomnost* 10, 1933, č. 26, 28. června, s. 406 – 408.

(*snížení úroků, oddlužení, zastavení dražeb, moratorium*), na druhé straně že se snaží dosíci rentability německého zemědělství omezováním dovozu.¹⁰¹ Jestli to byla správná cesta, jak pozvednout německé zemědělství, tak to autor nevěděl, ale docela mu Hitlerovy plány imponovaly.

V následujícím článku od stejného autora, který byl odborníkem na hospodářství, byly popsány hospodářské reformy v Třetí říši. Mezi ně patřila povinnost každého pracovat, což autor kvitoval jako dobré opatření proti nezaměstnanosti. Odborové organizace, které měly silnou tradici, nebyly zavrhovány hitlerovci, ale přeměňovány na takové, aby odpovídaly režimu. Tyto organizace, které odpovídaly režimu, se měly stát základem pro stavovský stát. Podle autora se Hitlerovi dařilo snižovat nezaměstnanost, a to různými způsoby v podobě státních zakázek např. stavby silnic. Na těchto zakázkách se měli podílet i soukromí podnikatelé, což pomáhalo hospodářství. Ženy byly umístěny do domácností a tím se uvolnila další pracovní místa pro nezaměstnané. Autor také uvedl problémy, které tato opatření doprovázela. Například na státní práce nebyly veřejné finance a problémem byla také hrozící inflace.¹⁰² Autor sice vyzvedl několik dobrých opatření, ale vesměs byl proti nim, protože s antisemitismem omezovaly lidskou společnost, a to bylo určitě proti mínění autora.

6. 5. Fašismus v politice

Politickou situaci v Německu a konkrétně stranu NSDAP popsal Havel v článku Do Třetí říše. Jak jsem v článku vyčetl, tak popularita této strany a jeho „vůdce“ vzrostla, a přispěla k tomu i špatná ekonomická situace Německa s vysokou nezaměstnaností. Už v této době nebylo veřejným tajemstvím, že Nacisté byli striktně proti Židům a jiným neárijským rasám a to byl teprve rok 1931. Jejich hlavní cíl bylo podle autora oprostít Německo od placení reparací a usilovali o revizi Versailleského míru. Přesto lidé k nim vzhlíželi, jako na vojáky, kteří navrátili německé armádě hrdost. Osoba „vůdce“, tedy Hitlera, byla pro jeho stoupence Bohem. Pod patronátem Hitlera se z Německa měla stát mocná Třetí říše.¹⁰³ Autor tohoto článku očekával zdržení nástupu hitlerovců, nicméně z článku jsem měl dojem, že autor si spíše myslel, že si Němci demokracii neudrží a časem zavládne diktatura, jako v mnoha evropských státech.

¹⁰¹ Vyškovský, Eduard: Hospodářství v Třetí říši. *Přítomnost* 10, 1933, č. 27, 5. července, s. 425 – 427.

¹⁰² Tentýž: Hitler a práce. *Přítomnost* 10, 1933, č. 29, 19. července, s. 451 – 454.

¹⁰³ Havel, Václav: Do Třetí říše. *Přítomnost* 8, 1931, č. 9, 4. března, s. 129 – 131.

Zdálo se už normálním jevem, že hitlerovci byli na stránkách Přítomnosti líčeni stejně nepřátelsky. Vzrůst této strany Weisl připisoval bídě, která v roce 1932 stále v Německu vládla. Strana NSDAP měla v parlamentě většinu a bude vládnout. Autor viděl tuto většinu: „jako důkaz bezradné zneklidněnosti této většiny národa.“ Hitler pouze přinášel ideály, které podle autora není schopen splnit, např. vytvoření Třetí říše.¹⁰⁴ Nacionální socialisté byli viděni v očích přispěvatelů a autorů Přítomnosti jako hrozba demokratického Německa, ale nyní to vypadalo spíše tak, že už rezignovali na nějaký zvrat.

S odstupem času byly hodnoceny německé parlamentní volby z téhož roku. Hitler se stal podle Procházky neschopný diktátor, který se nedokázal ujmout vlády. Tím, že NSDAP drtivě nezvítězila, tak byl podle autora odsunut fašismus do ústraní. Jako možný postup byl v článku navrhován restaurace parlamentarismu, revolta nebo oktroje.¹⁰⁵ Autor zde nepochybně uviděl šanci demokratů, jak potlačit fašismus a řekl bych, že byl pro jeho potlačení jakoukoliv cestou.

Kodíček poukázal na obavy státu z války. Před Hitlerem se o válce otevřeně nemluvalo, jen šeptalo. Jak se čtenáři v článku dočetli, tak lidé si mysleli, že Hitler bude mít po zisku moci více práce v domácí politice a zahraničním konfliktům se bude vyhýbat, ale to se nestalo. Autor posoudil Německo takto: „Německo se proměnilo v ozbrojený tábor. Mužů, vojensky vycvičených v nejrůznějších útvarech, je dnes na miliony. Řada továren v zemi i v sousedních neutrálních státech zbrojí pro Německo plnou parou.“ Podle něj se v Německu začínalo opět volat po válce a armáda se stala jedním z nejprestižnějších míst. Propaganda se plně probouzela, ať už proti židům nebo proti Československu. Jeho nejbližší spojenec fašistická Itálie byla podle autora také velmi militantní, a proto se evropské veřejné mínění začalo těchto států stále více obávat.¹⁰⁶ Kodíček se tímto článkem snažil poukázat na hrozící nebezpečí ze strany fašistických států, které svým terorem začaly hrozit i za svými hranicemi.

Situace na diplomatické scéně se opět trochu vyostřila vystoupením Německa ze Společnosti národů v říjnu roku 1933. Jak Peroutka, ihned refletoval, tak hitlerovcům moc nevadilo, že nebyli v této mírové organizaci, jelikož se kvůli jejich diktatuře a radikální politice muselo jednat i tak. Jak sám uvedl, tak vystoupení bylo jen dalším propagandistickým krokem hitlerovců, kteří světu takto ukazovali, že se nehodlali nijak omezovat. Zajímavé bylo, že autor popisoval vztah mezi Itálií a Německem jako velmi vzdálený, který by se v dohledné

¹⁰⁴ Weisl, Otokar: Dnešní německá psychologie. *Přítomnost* 9, 1932, č. 25, 25. května, s. 321 – 324, zde s. 321.

¹⁰⁵ Procházka, Rudolf: Dvoje volby. *Přítomnost* 9, 1932, č. 46, 16. listopadu, s. 721 – 722.

¹⁰⁶ Kodíček, Josef: Bude válka?. *Přítomnost* 10, 1933, č. 35, 30. srpna, s. 545 – 546.

době neměl zlepšit. Peroutka také zhodnotil hitlerismu. Podle něj: „*Hitlerismus je teprve v slavnostních počátcích: skoro všechna životní vážnost ho teprve čeká, a tak je možno, že se vyvine do zcela jiné podoby, než je ta, která nás nyní znepokojuje, a že sám bude mít strachu dost.*“¹⁰⁷ Podle autora Evropa nemusí mít z Hitlera strach, protože jeho ideologie byla teprve v počátcích a bylo i možné, že se zhroutí. Peroutka se prozatím ani neobával toho, že by se fašistické myšlenky prosadily v jiných státech, jelikož ani v Německu se plně neprosadily.

6. 6. Průběžné shrnutí

Oproti minulému shrnutí mohu konstatovat, že nastal radikální posun v chápání fašismu. Tato ideologie byla v očích novinářů a přispěvatelů *Přítomnosti* brána jako hrozba demokracie. I v této sekci jsem našel částečně pozitivně hodnocené články, tyto články byly hlavně z oblasti německého hospodářství od Vyškovského.¹⁰⁸ V drtivé většině byly v této fázi články negativní, zejména co se týče německého režimu. Nejvíce články odsuzovaly antisemitismus a různé represe, které popisoval Kocourek.¹⁰⁹ Právě tyto dva autoři byli v období z let 1930 – 1933 mnou nejčastěji zmiňováni.

V počtu článků jsem vysledoval, že nastal pokles informací o fašistické Itálii, a to docela v razantním počtu. Naopak počet článků o nacionálním socialismu v Německu stoupl až několikanásobně. Přičítal bych to blízkostí Německa k Československu a tudíž větší obavou než ze vzdálenější Itálie. Co se týká počtu pojednání o Španělsku, tak ta nevykazují prakticky žádných hodnot. S ohledem na nárůst článků bylo čím dál obtížnější nalézt ty správné články. Tím, že se autoři začali více zabývat fašismem potažmo naci onální socialismem, tak se zvětšil počet zkoumaných článků a také odvětví. I zde byly články, které převážně hodnotily, ale také kriticky informovaly o situaci.

Vzhledem k tomu, že došlo k nárůstu článků a vyskytly se jen dva, které měly alespoň nějaké kladné body, tak je jasné, že autoři plně rozpoznali nebezpečí fašismu a začali před ním více ve svých člancích varovat. Autoři si začali více všimnout německého režimu, a to hlavně kolem roku 1933, kdy se Hitler ujal postu kancléře. Postupný nárůst jeho moci a stoupenců byl v *Přítomnosti* zřetelný. Naopak italský režim se stal v této fázi klidným, neproběhly žádné zahraniční excesy, proto zájem o italský fašismus upadal. Situace ve Španělsku nebyla vůbec popsána, ale je jasné, že přibudou články o tamní situaci v další sekci.

¹⁰⁷ Peroutka, Ferdinand: Kdy bude válka?. *Přítomnost* 10, 1933, č. 42, 18. října, s. 657 – 658.

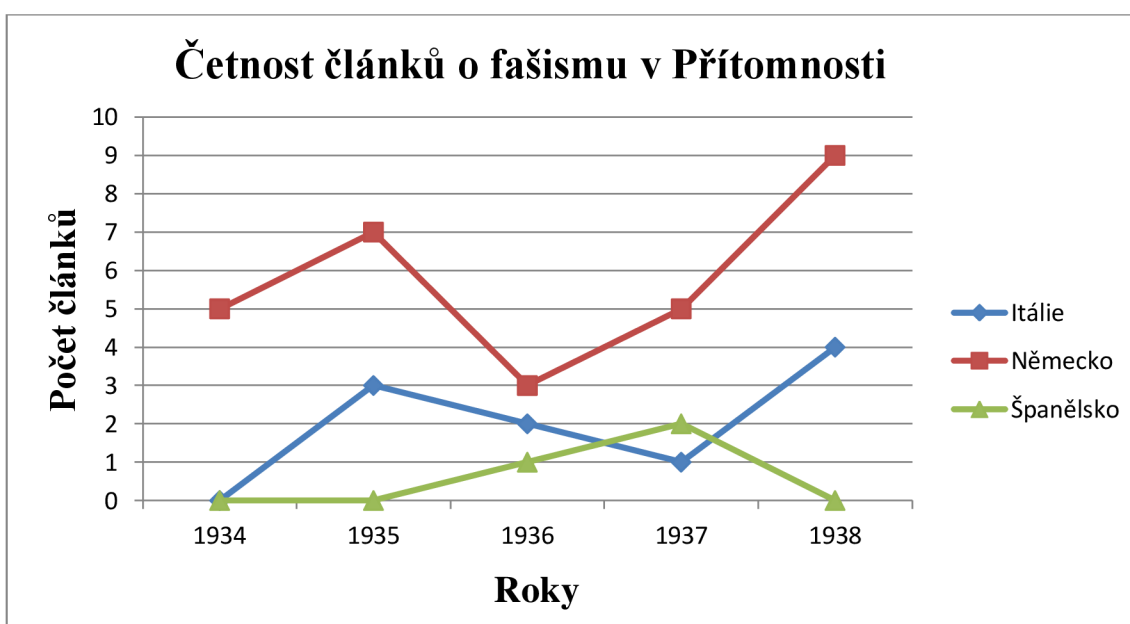
¹⁰⁸ Viz v článku Hospodářství v Třetí říši, poznámka pod čarou číslo 100 a pokračování článku z následujícího čísla, poznámka pod čarou č. 101.

¹⁰⁹ Viz v člancích Hitlerismus se zařizuje a Vítězové při práci, poznámky pod čarou č. 92 a 93.

7. Zachycení fašismu v Přítomnosti v letech 1934 – 1938

V poslední části mé práce jsem hledal, s čím byl nejčastěji spojován fašismus. I v této části jsem zařadil články do několika podsekcí, které se zabývají teorií o původu a podstatě fašismu, poté nepřítelem ideologie a posléze fašismem souvisejícím s církví, kulturou, hospodářstvím a s politikou. Také v této části jsem neuváděl všechny články, které se týkaly fašismu, jelikož nebyly tak charakteristické a nevyskytovaly se tak často. Tyto části by se daly označit jako fašismus související se sportem, s lékařstvím a poté srovnání fašistických režimů. Také zde prostupovaly některé články do několika zmíněných oddělení, proto jsem se je snažil zařadit do těch sekcí, v kterých o nich bylo pojednáno nejvíce.

O minulém období se dá konstatovat, že došlo k celkovému nárůstu článků o fašismu v Itálii, Německu i ve Španělsku. Z roku 1934 jsem si sice nevybral žádný článek o italském fašismu, ale o rok později došlo k přírůstku článků na tři. V následujících dvou letech došlo k poklesu na dva respektive tři, ale v roce 1938 se počet článků o italském fašismu zvýšil na čtyři. Článků o německém režimu bylo stále hodně. Ve srovnání s rokem 1933 klesl počet mnou uvedených článků v roce 1934 na pět, ale o rok později se opět zvýšil na sedm. V dalším roce sice došlo k velkému poklesu na tři články, ale v závěrečných dvou letech počet článků stoupl na pět a posléze dokonce na devět. Španělskou situací se začali autoři zabývat pochopitelně více s propuknutím občanské války v roce 1936, kdy jsem uvedl jeden článek a o rok později dva. V prvním, druhém a v posledním mnou zkoumaném roce jsem neuvedl žádný článek týkající se Španělska. Vzhledem k výbušnosti režimů bylo zjevné, že si jich autoři začali více všímat. To souviselo jak s krizovými událostmi v Evropě, tak i ve světě.

7. 1. Teorie o původu a podstatě fašismu

V článku, který napsal autor pod pseudonymem Z. S., byly popsány pravicové diktatury. Podle něj tyto diktatury uctívaly jen teorie, mysteria a ne skutečnou realitu. O mysteriích usoudil, že: „*Jsou tři hlavní mysteria, jimiž je vedena ideologie těchto diktatur: mysterium násilí, mysterium činu a mysterium národa.*“ Násilí přiřadil hlavně k Mussolinimu, za to zbylá dvě mysteria přiřadil k německému režimu. Autor hodnotil důsledky těchto režimů jako bezhlavost, riskování, pocity méněcennosti a nespolehlivost.¹¹⁰ Rozhodně se obával toho, jak se budou tyto režimy chovat v dalších letech. Právě tyto režimy považoval za „sud střelného prachu“ v Evropě.

Peroutka uvedl první článek, kterým zaznamenal vyhrocenou španělskou situaci z léta 1936. Podle něj byla tamní pravice vedená generálem Francem vedena stejnými pohnutkami, jako diktátoři v jiných zemích, tedy v boji proti komunismu. Autor tuto situaci zhodnotil takto: „*Boj proti komunismu – to je dnes nejoblíbenějšího politického podvodnictví.*“ Posoudil také tuto událost jako: „*Vítězství fašismu ve Španělsku posílí ve všech zemích tábor těch, kteří už dost dlouho úpí k duchu historie... Vítězství fašismu ve Španělsku posílilo by onen evropský tábor, který volá po rozhodujícím boji mezi fašismem a demokracií.*“¹¹¹ Peroutka se rozhodně obával šíření fašismu do všech zemí. Pokud by zvítězil i v této evropské zemi, tak by podle šéfredaktora došlo k expanzi fašismu, a to si nikdo nepřál.

Heiden poskytl na konci roku 1936 obraz diktatur. Podle něj: „*Fašismus a komunismus jsou spleteny v kruh, jež chce rozraziti každý z nich a nikdo z nich rozraziti nemůže.*“ Podle autora tedy obě ideologie s sebou souvisely, bez jedné by nebyla ani druhá. O fašismu prohlásil toto: „*že účelem fašismu je štěstí a bezpečnost vládnoucích... Ježto pak není fašismus nic jiného než praxe panovačnosti, ověřuje se bez rozpaků všemi možnými ideologickými vějičkami, je nacionalistický, socialistický, imperialistický, svobodomyšlný, konservativní a revoluční; a to co možná všechno dohromady.*“¹¹² Z názoru autora jsem vyčetl, že ani on sám vlastně nevěděl, co to fašismus je. To by se dalo vztáhnout až do dnešních dní, kdy lidé stále neznali všeobecně uznávanou definici pojmu fašismu.

V posledním článku této sekce, který napsal autor pod pseudonymem Z. S., byl zhodnocen Franco a španělský fašismus: „*Španělský fašismus je na tom tak špatně, že si ani nedovedl*

¹¹⁰ S., Z.: Mysteria v politice. *Přítomnost* 13, 1936, č. 1, 8. ledna, s. 3.

¹¹¹ Peroutka, Ferdinand: Letní události. *Přítomnost* 13, 1936, č. 32, 12. srpna, s. 497 – 499, zde s. 498.

¹¹² Heiden, Konrad: Ven ze zakletého kruhu extrémů!. *Přítomnost* 13, 1936, č. 51, 23. prosince, s. 801 – 802.

zorganizovat úderníky...proto se tam musel postavit v čelo fašismu voják z povolání a přivést si místo úderníků Marokány. Se stanoviska politické prestiže fašismu je to jeden z nejžalostnějších úkazů.“ Uvedl také stanoviska, která zastával generál Franco, a byla to: *„potřít komunismus a zavést silnou vládu autoritativního principu...Španělsko chce mít přátelské styky, které podporovaly povstalce: Portugalsko, Německo a Itálii. Nový režim bude chránit rodinu a náboženství. V ohledu sociálním bude pokrokový.*“ Autor označil fašismus za velmi ubohý v myšlení, který neměl žádný program, tudíž neměl žádnou budoucnost.¹¹³ Z citátů bych vyvodil, že španělský fašismus byl podle autora ještě směšnější než italský a německý.

7. 2. Nepřítel ideologie

K situaci, později známé, jako Noc dlouhých nožů, reflektoval Peroutka. Touto akcí, kdy německý teror zasáhl i do vlastních řad, Peroutka jednoznačně odsoudil. Mezi odstraněnými byl i například Ernst Roehm, velitel SA a mnozí další, zejména odpůrci režimu. Peroutka označil tento režim jako slabý, který při nejmenším náznaku musel odstranit nepřátele. Vládu hodnotil takto: *„Rozhodně – vláda bez klidu, štvaná běsy strachu. Takto zatím končí povídka o silném muži a silném režimu: musí vraždit při prvním podezření, aby se udržel.*“ Tuto čítku vnímal autor jako oslabení režimu, kdy se Hitler nemohl plně spolehnout na své lidi. Autor uvedl pozoruhodný názor, že Hitler bude brzy svržen, a to pravděpodobně armádou. Ideologie bude svržena a Německo se bude obávat komunismu, před kterým na obranu vystoupil právě nacionální socialismus.¹¹⁴ Udivil mne Peroutkův názor, že nyní byl čas na svržení Hitlera, jelikož armáda i lidé s „vůdcem“ prý nesouhlasili.

S Německým režimem bylo spjato i mnoho vězňů. Tito lidé zažívali pravé peklo, jak autor popisoval. Stejně jako v armádě i ve vězení byl nastolen až krutý řád, který měl sloužit k výchově pro dobro společnosti. Podobná organizace byla ve vězeňských táborech, kde stoupal počet vězňů. Mezi některými tresty, které režim udělil jako vězení nebo práce v táborech, bylo součástí mučení nebo trest smrti. Burger popsal ideologický případ, kdy už neexistovala spravedlnost, vše se zde řídilo jen ideologií. Nezávislost soudů už dávno vymizela a byla nahrazena hitlerismem. Mezi mnoha jednotkami Třetí říše byla od nástupu diktatury uvedena v činnost také tajná policie, která bývá nezbytností pro každý represivní

¹¹³ ZS: Franco – voják politický. *Přítomnost* 14, 1937, č. 4, 27. ledna, s. 57 – 58.

¹¹⁴ Peroutka, Ferdinand: Požirají se...*Přítomnost* 11, 1934, č. 28, 11. července, s. 433 – 435.

režim.¹¹⁵ Jelikož byl případ popsán do detailů, tak jsem usoudil, že autor už se vzdal naděje na zlepšení situace v Německu. Naopak se začal ještě více obávat rozmachu hitlerismu v pohraničí Československa.

Přítomnost v září roku 1935 uvedla monstrproces s židovským Němcem ve Třetí říši. Tento muž se provinil stykem s nežidovkou, a proto byl odsouzen prakticky na doživotí. Pilc napsal, že v Německu už nebyly spravedlivé soudy a už vůbec ne s židy. Stejně jako antisemitismus, tak i tento proces byl zinscenovaný na základě smyšlených protižidovských nařízení. Tento proces okomentoval také tisk, který pod mocí Gobbelse, žida jednoznačně obvinil a zdiskreditoval ho jako naprostého viníka. V Německu se ale začaly objevovat také procesy proti církevním hodnostářům. Špatné pro ně bylo to, že církev byla stále víceméně proti režimu, proto i tresty byly velmi tvrdé. Jen na okraj autor uvedl poslední příklad, kdy se vedly soudy proti příslušníkům rozhlasu. Hodnocení autora bylo v této věci jasné: „*I tento rozsudek je takového rázu, že se při jeho přečtení neubráníme vysloviti vřelé přání, aby podobné zásahy práva a spravedlnosti zůstaly omezeny ze všech států světa jedině na tuto Třetí říši.*“¹¹⁶ O zřůdnosti těchto procesů nebylo třeba diskutovat, naprosto jej shrnula ocitovaná věta.

S obsazením Rakouska se rozšířily i ideologické myšlenky, včetně antisemitismu. Jak Plachta v článku předložil, tak prakticky ihned po anšlusu se Nacisté činili a začali židy pronásledovat. Jejich postup označil autor takto: „*Vývoj byl rychlý, brutální a neslýchaný a nedá se vůbec porovnávat s obdobnými událostmi v říši po Hitlerově příchodu k moci.*“ Autor dále uvedl, že i lidé, kteří nesympatizovali s nacismem, tak byli často pro represe vůči židům. Bylo to dáno především historickými konotacemi z Habsburské říše, ale také s diktaturami Dollfusse a Schuschningga. Tohoto aktu využila i nacistická propaganda, podle které se jen pokračovalo v politice těchto diktátorů. Autor zde také popsal represe, které byly na židech prováděny, a přirovnal je k posledním událostem v Německu.¹¹⁷ Z článku jsem vyvodil, že autor nebyl nijak překvapen antisemitismem v Rakousku. Jednak zde byl již dříve a patrně počítal se zavedením myšlenek nacismu, což se mu také potvrdilo.

Itálie byla za dřívějších časů Mussoliniho pro židy bezpečným státem. Vilémský, ale poukázal na změnu, kterou Itálie prošla. V prvních letech Duce s nimi spolupracoval a měl mnoho židovských stoupenců. Nyní, v létě roku 1938, pravděpodobně na nátlak Hitlera, jak uvedl autor, se v Itálii zavedla antisemitská opatření. Mussolini měl asi pocit: „*že zamýšlené*

¹¹⁵ Burger, Felix: Být obžalovaným a vězněm ve Třetí říši. *Přítomnost* 12, 1935, č. 25, 26. června, s. 395 – 398.

¹¹⁶ Pilc, Bedřich: Německá spravedlnost. *Přítomnost* 12, 1935, č. 36, 11. září, s. 570 – 573.

¹¹⁷ Plachta, Josef: Osudy vídeňských židů. *Přítomnost* 15, 1938, č. 13, 30. března, s. 200 – 202.

opatření přinese praktický prospěch zabezpečení a upevnění fašistické moci.“ Naopak autor zastával jiný názor. Podle něj nebyla tato opatření pozitivní, ani se nepozastavovala nad lidskými hodnotami. Zde stál autor jednoznačně proti antisemitismu, a nejen z ekonomického hlediska byla tato opatření neopodstatněná. Židů žilo v Itálii strašně málo oproti počtu v Německu, navíc byli už dobře asimilováni v italské společnosti. Poslední argument autora, který jsem zde uvedl, byl, že: „*Mussolini bije židy – a má na mysli Angličany.*“¹¹⁸ Z tohoto citátu jsem usoudil, že Duce, podle autora, využil antisemitismus pro obhájení svých zásad a takto je dával najevo.

7. 4. Fašismus v církvi

Vliv evangelické církve se podle autora článku, který se podepsal jako J. T., jevil velmi velkým, zejména po nástupu Hitlera. Naopak hitlerovci začali dosazovat své lidi do církevních funkcí, a ti pak ovládali celou církev. Tato „nová“ církev souhlasila s antisemitismem a dokonce jej obhajovala a podporovala. Vše bylo podle nich v souladu s Bohem. Konkordát, který byl uzavřen mezi Vatikánem a Německem, měl ukončit rozbroje, ale stále se bojovalo. Tato úmluva měla zaručit, že církev se podřídí, ale to se nestalo. Autor označil protestantismus jako náboženství, které s německým fašismem zatím spolupracovalo.¹¹⁹

V tomto článku, popsal Fuchs situaci po Noci dlouhých nožů, kdy došlo v Třetí říši k nárůstu katolicismu. Je to také odpovědí na zabití několika lidí z katolické církve. Vláda tyto incidenty popřela, ačkoliv nepřinesla žádné vysvětlení. Autor dále uvedl, že Vatikán poté odmítl pokračovat v novém jednání o konkordátu, patrně nechtěl být spojován s tímto režimem.¹²⁰ Noc dlouhých nožů byla jednou z prvních velkých represivních akcí hitlerismu, ale autor o ní nikterak výřečně neinformoval. Zdá se, že novináři byli už naplno otupění německou diktaturou.

Na církev v Třetí říši se zaměřil přispívatel s iniciály Z. S. Podle něj byly všechny typy církví prakticky utlačeny a místo toho by měla fungovat národní církev. Cílem státní ideologie bylo dostat církev pod vlastní správu a kontrolovat ji, ale ne vždy se to dařilo. Stát se snažil přejímat všechny funkce církve od školství až po úřady. Jak autor sdělil, tak církev měla zatím dost stoupenců a dařilo se jí alespoň ilegálně přežívat. Největší příčinou proč se stále nedařilo

¹¹⁸ Vilémský Pavel. Co má Duce proti židům. *Přítomnost* 15, 1938, č. 33, 17. srpna, s. 517 – 519.

¹¹⁹ T., J.: Církev Třetí říše. *Přítomnost* 11, 1934, č. 2, 10. ledna, s. 26 – 27.

¹²⁰ Fuchs, Alfréd: Německý katolicismus po 30. červnu. *Přítomnost* 11, 1934, č. 32, 8. srpna, s. 499 – 501.

v Německu porazit církev, byla ta, že stát zakázal katolický tisk a spolky, ale garantoval náboženskou svobodu. Proto měla církev prozatím své stoupence v celé Třetí říši.¹²¹ Soud autora nad tím, že církev měla stoupence jen kvůli tomu, že byla zakázána, bych označil za nerelevantní. V Německu měla církev vždy silné zastoupení.

Hromádka popsal v květnu roku 1937 neutuchající boj mezi katolickou církví a německým státem. Nacisté se snažili podříditi si církev i politickými procesy proti kněžím, kteří byli často nespravedlivě vězněni. Byly zavírány školy a různé proslovy obviňující katolíky. Situace v Německu došla až tak daleko, že papež, který byl podle autora alespoň částečně pod vlivem Mussoliniho, obvinil Třetí říši z pronásledování katolíků a dalších ohavných věcí, které v Německu probíhaly. Autor viděl tento boj mezi papežem a Hitlerem jako boj o Evropu, jestli se brzy stane fašistickou nebo si alespoň uchová svou stávající tvář.¹²² Lze vyvodit, že autor patrně obdivuje odvahu papeže, který se postavil jak proti „vůdci“ německému, tak vlastně i proti „vůdci“ italskému. Svatý otec se stal opoziční silou proti oběma režimům, které potlačovaly náboženskou a osobní svobodu.

Situace v německém státě směrem ke katolické církvi stále nebyla vyřešena. Pilc ji popsal takto: *„Nejtvrdší opozice, která dnes působí v Německu proti hitlerovskému režimu, vychází z vrstev, neovlivněných revoluční teorií komunistů. V těchto vrstvách dosáhla křesťanská idea politického významu.“* Autor uvedl příklad jednoho faráře, který se postavil proti režimu. Pro německou opozici se stal de facto mučedníkem, který byl zavřen ve vězení. Takovýchto lidí, kněží, bylo podle autora hodně a další se přidávali, bohužel byli také zavíráni do vězení nebo koncentračních táborů.¹²³ Pilc nepochybně soucítil s německými katolíky a vlastně i s celou opozicí. Z článku bylo patrné, že byl až znechucen tím, že i církevní představitelé byli takto represivně postihováni.

Vztah mezi Itálií a Německem k církvi byl po anšlusu Rakouska popsán mužem s iniciálami V. Š., jako velmi rozdílný. Podle něj: *„Mussoliniho fašismus...určil si přece dvě tradiční meze, které nechce překročit: nacionální tradici monarchie a náboženskou tradici katolicismu.“* Tento postoj Mussolini podle autora dodržoval a měl ho i ve svém programu. Naopak: *„Německý nacionální socialismus překročil již naproti tomu všechny meze. Vědomě spojuje život na život a na smrt osud německého národa s osudem nynějšího režimu.“* Z předchozích článků bylo zjevné, že Nacisté neustále bojovali proti katolicismu, a to autor

¹²¹ S., Z.: Protiklerikální Německo. *Přítomnost* 12, 1935, č. 30, 31. července, s. 469 – 470.

¹²² Hromádka, Lukl Josef: Katolictví v boji. *Přítomnost* 14, 1937, č. 20, 19. května, s. 310 – 313.

¹²³ Pilc, Bedřich: Křesťanští mučedníci v Německu. *Přítomnost* 14, 1937, č. 44, 3. listopadu, s. 697 – 699.

zde označil za životní princip režimu. Byla ustanovena národní církev, která byla naprosto v rukou státu, tudíž i v rukou propagandy. Podle autora ještě není tato církev oficiální a možná se jí nikdy nestane kvůli zlepšení vztahů s Vatikánem.¹²⁴ Z článku jsem usoudil, že lepší život pro katolíky byl v Itálii než v Německu. Tam stále probíhal boj mezi církví a státem, který zde bude pravděpodobně trvat až do zhroucení katolických struktur nebo těch nacistických.

7. 5. Fašismus v kultuře

Vzhledem k německé propagandě a vším co s tím souvisí, se v týdeníku ke konci roku 1934 zaměřili i na německý tisk. Z článku jsem vyčetl, že cenzura povolila. Autor to obhájil tím, že noviny se staly propagandistické, proto je lidé přestali kupovat a tím stát přišel o peníze, protože deníky krachují. Tuto nezvyklou situaci zhodnotil autor takto: „*Je to nebývalé podívání na diktátorskou vládu, jak vnucuje jistou míru svobody svým novinám a bezmála je prosí.*“ Na základě tohoto příkladu byl v textu vysloven závěr nad fašismem: „*fašismus pojmy politické, ústavně zaručené svobody vůbec neuznává, protože neuznává individua...Ve fašistickém totalitním pojetí společnosti se však na jednotlivce nemyslí, leda jako na otroka celku. Národ Rasa nebo Stát je všechno, jednatel nic.*“¹²⁵ Tato slova odporují předchozím slovům, ale autor se ve vztahu k Německu ničemu nedivil, v Třetí říši bylo možné několik variant „svobod.“

Jiný článek uvedl pohled do současné německé literatury. Ideou Hitlerovou bylo vytvořit národní literaturu, ale to se naprosto nepovedlo. Podle Tschuppika ji nacistický „vůdce“ zcela umrtvil svými demagogickými instrukcemi, které omezily svobodu autora. Současní povolání autoři v Německu zdaleka nedosahovali takové úrovně, jako před nastolením diktatury. Nacionálně socialistická literatura byla podle autora psána vandalsky pustošivou řečí, která byla jazykovou hanebností a její ubohost byla nepředstížitelnou. Podle autora toto odrazovalo nejistotu a také převzaté myšlenky, tudíž hitlerismus jen kopíroval, ale nic nového nepřidával, tzn. tato ideologie měla být co nejdříve zapomenuta, neměla budoucnost.¹²⁶ Autor nepřímo označil hitlerismus jako postrach literatury, kvůli čemuž došlo k poklesu její úrovně. Z textu také vyplynulo, že propagandistická literatura se nikdy nemohla vyrovnat německé literatuře v emigraci.

¹²⁴ Š., V.: Náboženská válka 1938. *Přítomnost* 15, 1938, č. 25, 22. června, s. 388 – 389, zde 388.

¹²⁵ S., Z.: Goebbelsova svoboda. *Přítomnost* 11, 1934, č. 20, 16. května, s. 308 – 309.

¹²⁶ Tschuppik, Walter: Ukřižovaná literatura. *Přítomnost* 12, 1935, č. 12, 27. března, s. 185 – 188.

Německý film před nástupem Hitlera byl podle autora jedním z nejlepších na světě. Nyní jeho úroveň strmě padala. Pod nánosem Goebbelsovy propagandy prakticky nebylo možné udělat nezávislý film, a tím bylo také menší odbytiště. Na podporu upadajícího německého filmu založil Goebbels na jaře roku 1935 Světový filmový kongres, který měl pozvednout jeho úroveň. I ve filmu se projevila německá politika, když některé země nebyly pozvány nebo nepřijaly pozvání. Naopak, kdo se ve velkém počtu účastnil, byli Čechoslováci. Brož napsal, že byl proti tak velkému zastoupení a také proti tomu, že Československo bylo největším odbytištěm německých filmů. Tyto filmy jen šířily antisemitské a hitlerovské myšlenky hlavně mezi německou menšinou a to bylo podle tvůrce článku velmi nebezpečné vzhledem k Německé početnosti.¹²⁷ Autor se nepochybně obával, aby nacistické myšlenky nepřešly do jiných států prostřednictvím filmů, zejména tam, kde byla početná německá menšina, jako v Čechách.

Bartoš popsal ve svém článku vliv německého režimu na kulturu. Podle něj: „*Nastolením hakenkreuzerského režimu v Německu znamenalo pro celou německou kulturu násilnou změnu vnitřní struktury. Nejen vymýcení všech nearijských prvků dalo nacistům velkou práci.*“ V tomto citátu bylo obsaženo vše, co se dělo v německé kultuře. Ti, kdo neemigrovali, tak byli zavražďováni anebo pozatýkáni. Autor vypsals nejdůležitější představitele německé kultury, kteří byli na výsluní nebo se po vzniku režimu na výsluní dostali.¹²⁸ Na základě citátu bylo patrné, že německá kultura byla v troskách. Emigranti byli sice režimem nahrazeni, ale to nezastavilo propad úrovně německé kultury.

Situaci v německé nacistické vědě se zabýval anglický profesor Blackett. Ten uvedl, že vyhnáním židů se německá věda zdiskreditovala, protože ztratila vědeckou kvalitu. Podle autora, ale: „*Nacisté nijak nelitují osudu tolika vyhoštěných nejlepších německých učenců, poněvadž ve svém nitru správně cítí, že na té cestě, již chtějí jíti, nepotřebují pomoci vědy.*“ Blackett dále napsal, že protivědecký směr není intelektuální, proto se fašismus ujal v nejnižších vrstvách německé společnosti. Nyní se i střední vrstvy oddávaly fašismu, ale ne na dlouho, protože si brzy prý uvědomí, že je fašismus obelstil a nedal jim to, co prohlašoval. V pohledu na hospodářství se autor vyjádřil takto: „*fašism je jen jiným směrem pro kapitalism.*“ V textu bylo napsáno, že fašismus není záchrana pro hospodářskou krizi, pouze jiná cesta, která by mohla vést k ozdravení hospodářství.¹²⁹ Autor mezi řádky zhodnotil

¹²⁷ Brož, Jaroslav: Dr. Goebbels to umí. *Přítomnost* 12, 1935, č. 18, 8. května, s. 276 – 277.

¹²⁸ Bartoš, František: Dějiny hudby pod Hitlerem. *Přítomnost* 13, 1936, č. 15, 15. dubna, s. 237 – 238.

¹²⁹ Blackett, S., M., P.: Proč je fašism proti vědě. *Přítomnost* 13, 1936, č. 27, 7. července, s. 428 – 431.

německou hospodářskou cestu jako zajímavou a čekal, jak se vyvine. Samozřejmě byl proti ostatním praktikám režimu.

Stav německého školství okomentoval Verus v létě roku 1937 takto: „*Z mnoha hrozných věcí, které se dnes dějí ve Třetí říši, je snad nejhroznější, jak byl rozvrácen duch německých badatelů. Na jedné straně musí do koncentračních táborů nebo do bíd v emigraci – na druhé straně musí jenom přesvědčovati.*“ Jak autor uvedl, tak jen málo lidí se odvážilo postavit Hitlerovu režimu. V článku bylo poukázáno také na to, že školství bylo řízeno až vojenským drilem. Jako v jiných diktaturách, tak i v německé byly zřízeny badatelské ústavy pod kontrolou státu. Bohužel tyto ústavy byly většinou vedeny lidmi, které dosadil stát, ale nebyli odborníky na danou oblast. Autor se krátce zaobíral italskou vědou, ale ta podle něj byla kvalitnější, jelikož vědci měli alespoň částečnou badatelskou volnost. I zde byli vědci organizováni do struktur státu, ale díky té volnosti nebyla italská věda až tak k „smíchu.“¹³⁰ Na základě článku jsem rozeznal, že oba fašistické státy měly určité odlišnosti, i když si byly hodně podobné. Italský byl více „demokratičtější“ než německý, ale o moc více uznání přesto nesklízel.

Ort se ve svém článku vyjádřil německému jazyku a napsal, že: „*Nový jazyk dnešního Německa je utvářen tak, aby hověl všem potřebám ne snad jen režimu, ale německé duše. Je vojácký, údernický do brutálnosti, je vypjatě notářský, ale dovede být i neurčitý a zamlžený, rozplývavý.*“ Jak autor napsal, stát se snažil prostřednictvím jazyka ovládnout lidi, a to se novými slovníky, příručkami a propagandou dařilo. Vše, co neodpovídalo německému jazyku, bylo odstraněno, např. cizí slova.¹³¹ Autor mezi řádky naznačil, že se Hitlerovi takto podařilo ovládnout jazyk a tím i lidi. Jazyk bývá jednou z prvních oblastí, které se ovládají po přechodu k diktatuře.

Palkovský se v dubnu po plebiscitu v zabraném Rakousku snažil podat zprávu o německé propagandě. Uvedl, že: „*Nacismus se z propagandy zrodil a založil na ní svou existenci. Propagandou postupoval nacismus od vítězství k vítězství.*“ Autor také napsal, že nebýt Goebbelsovy agitace, tak by Hitler nezískal tolik hlasů ve volbách a nestal by se kancléřem. Témata byla vždy stejná akorát s jiným důrazem, patřily mezi ně odpor k bolševismu, revize hranic, reparace a další. Na závěr článku byly uvedeny důkazy, že Němci byli natolik ovládnuti propagandou, že ničemu jinému nevěřili.¹³² Z citátu bylo patrné, že podle autora,

¹³⁰ Verus: O dnešních německých profesorech. *Přítomnost* 14, 1937, č. 34, 25. srpna, s. 540 – 543.

¹³¹ Ort, Jan: Jazyk Třetí říše. *Přítomnost* 15, 1938, č. 10, 9. března, s. 157 – 158.

¹³² Palkovský, Břetislav: Propaganda strachem. *Přítomnost* 15, 1938, č. 15, 13. dubna, s. 226 - 227.

pokud by nebyla propagace, tak by nebyl nacismus. Jen díky ní se mohl nacismus uchytit a fungovat do této doby.

Gumbel popsal situaci v německém vysokém školství. Podle něj se většina studentů a učitelů při působení propagandy poddala této ideologii. Učitelé chtěli někoho s tvrdou rukou, a studenti zastávali názory, s kterými sympatizovali, když se Hitler ujal úřadu kancléře. Vysoké školy tímto pomáhaly v podpoře nacismu vychovávat mladé lidi, včetně antisemitismu. I na vysokých školách, tak jako v jiných institucích docházelo k obměně, jak studentů, tak profesorů a to vzhledem k jejich politickým a rasovým dispozicím. Podle autora se postupně zaváděl „vůdcovský princip,“ který byl podobný i ve studentstvu v podobě studentských organizací. Do školství pronikly nové ideologické předměty včetně propagandy, tímto se ale zdiskreditovalo německé vysoké školství a věda.¹³³ Z článku šlo vyčíst, že nacismus skutečně prolнул se všemi aspekty lidské společnosti. Někde mu to sice trvalo déle, ale to nezáleželo na Nacistech, ale na lidech, jak dlouho budou proti němu.

7. 6. Fašismus v hospodářství

Člen československé armády podal zprávu o stavu německé armády, která dva roky po nástupu Hitlera začala zbrojit, budovat silnější letectvo i pozemní struktury. Se zákonem o všeobecné branné povinnosti se začala budovat opevnění a infrastruktura ale: „*To, že za Hitlera vládne v přítmi německý generální štáb, je však zárukou, že Německo se nepustí do žádného nepropočitatelného dobrodružství.*“¹³⁴ Tímto citátem bych řekl, že Hitler neměl stále všechnu moc ve svých rukou. Samozřejmě, že museli být nějakí rádci, ale to, že existoval nějaký poradní orgán, tak dávalo naději, že nacismus nebyl prolnut celou společností.

Pohled na německé hospodářství v témže roce podal Pilc, který uvedl, že zbrojařský průmysl se razantně zvedl. To přičetl vládním investicím a všeobecnému rozvoji průmyslu. Soukromé podniky i po nástupu diktatury zůstaly, což autor označil za dobrý počín. Vláda pomohla středním vrstvám, které v té době velmi strádaly a bohaté střední vrstvy pro Německo a Hitlera znamenaly to, že rostla ekonomika i sympatie Hitlera. Naopak hůře se za jeho vlády měli podnikatelé.¹³⁵ Autor se sice přímo nevyslovil, ale z článku to je docela patrné, že Hitler pozvedl tamní hospodářství a proto si zaslouží respekt, i když zavedl krutou diktaturu.

¹³³ Gumbel, Emil Julius: Usměrnění německých vysokých škol. *Přítomnost* 15, 1938, č. 39, 28. září, s. 619 – 622.

¹³⁴ Yester, Stanislav: Co víme o dnešní německé armádě. *Přítomnost* 12, 1935, č. 26, 3. července, s. 408 – 412.

¹³⁵ Pilc, Bedřich: *Jak jsme mohli?*. *Přítomnost*, 12, č. 46, 1935, 21. listopadu, s. 727 – 730.

V Přítomnosti popsal Yester ve svém článku německou armádu a Nacisty. Podle něj: „*nacisté jsou političtí, národohospodářští i vojenští primitivové,*“ a proto potřebovali ke svému vládnutí konservativce. Autor přirovnal Hitlera k Mussolinimu, když napsal, že jestli se bude Hitler chovat stejně, tak se armáda stane plně nacistickou do několika let. Jak v článku napsal, tak německá armáda ještě nebyla tak „prorostlá“ nacismem jako ta italská fašismem.¹³⁶ Z tohoto článku bych usoudil, že v německém vojsku by mohly existovat opoziční složky v podobě vyšších důstojníků, kteří zde byli již před nástupem Hitlera. Problém pro Hitlera byl i ten, že režim nebyl tak dlouho praktikován, tudíž armáda ještě neměla převzaté všechny myšlenky, které se k ní šířily od branců.

S převzetím nacistických myšlenek do Rakouska došlo také k propojení hospodářství. Rakouské hospodářství bylo podle autora konkurenceschopnější zvláště v oblasti měny. Vše se ale muselo podřídit státu, jak měna, tak plánové hospodářství společně se zbrojením. Celkově by podle autora mělo Rakousko hospodářsky ztratit, ale lidé to už patrně nepoznají, jelikož budou silně pod vládní propagandou, která se začala rozvíjet.¹³⁷ V tomto článku autor poukázal na to, co se stane případným dalším zabraným zemím a to, že nastane hospodářský a kulturní propad doprovázený antisemitismem.

V létě roku 1938 rozebral Palkovský ekonomiku fašistických států. Podle něj prožívalo italské hospodářství krizi, kterou Mussolini nepřiznal. Špatný stav ekonomiky přisuzoval jak některým jevům, které fašismus nemohl ovlivnit, např. neúrodu, tak také ty, které sám zapříčinil. Autor zmínil válku v Habeši a ve Španělsku. O Německu toho nebylo napsáno v článku hodně. Podotkl bych, že podle autora se nacistická propaganda bude stále více orientovat na Československo a na Henleinovce. Tímto se Němci budou snažit agitovat na veřejnosti, že Sudetští Němci byli utlačováni a Říšští Němci se jim tímto snažili pomoci.¹³⁸ Palkovský měl z tohoto určitě obavu, zejména z roznášení ideologických myšlenek, které se prostřednictvím nacistické propagandy stále více šířily.

V Přítomnosti byla hodnocena i italská ekonomika. Díky fašismu na tom Itálie také nebyla dobře. Důvody proč tomu tak bylo, autor popsal tak, že ubylo turistů, nebyla možná emigrace, tudíž Italové neposílali do domoviny peníze a byla také omezena lodní doprava. Všechna tato hlediska byla politická, tedy související s ideologií. Kříž neopomněl zmínit ani fašistické

¹³⁶ Yester, Stanislav: Německá armáda se stala větším nebezpečím. *Přítomnost* 15, 1938, č. 10, 9. března, s. 151 – 153, zde s. 153.

¹³⁷ Bosák, Augustin: Získalo či ztratilo Rakousko Anshlussem?. *Přítomnost* 15, 1938, č. 13, 30. března, s. 203 – 204.

¹³⁸ Palkovský, Břetislav: Rozhled po světě. *Přítomnost* 15, 1938, č. 29, 20. července, s. 449 – 450.

dobrodružství v Habeši a Španělsku, které nebylo levnou záležitostí.¹³⁹ Všechny tyto postoje byly proti další válce a tedy proti šíření ideologie, z čehož mohl mít Kříž dobrý dojem.

7. 7. Fašismus v politice

Kolářik se zabýval roku 1934 německou sociální politikou, konkrétně zákonem o uspořádání národní práce. Tu zhodnotil jako diskriminační, některé jistoty byly úplně zrušeny, jako např. závodní rady v podnicích. Většina věcí, které Nacisté zrušili, tak byly nahrazeny zákony nebo institucemi, které zcela podléhaly hitlerovcům. Goebbelsova propaganda přeměnila všechny zákony, ať pozitivní nebo negativní na jednoznačně pozitivní pro každého Němce.¹⁴⁰ Z článku jsem vyrozuměl, že od nástupu NSDAP již skoro všechno podléhalo propagandě a prakticky vše se pod vlivem ideologie zhoršilo.

Na stránkách Přítomnosti se objevil článek o italské mládeži. Dupuis přednesl názor, že italská mládež byla silně nacionalistická a také protizápadní. Vše záleželo na vlivu státní ideologie a státní politiky. Italský fašismus viděl mládí takto: „*Itálie má být vůli mladou...celý stát byl založen na mytu a na kultu mládí...k tomu všemu ty manifestace pod širým nebem, ty parády, ty hřmotné a slavnostní obřady.*“ S fašismem byla spojená disciplína, uplatňovaná ve výchově a ve školství. Tím, že mladí lidé po dostudování přešli do práce, tak brali s sebou fašistické myšlenky, které pronikaly do všech struktur lidské společnosti. Fašismem byla v Itálii ovládána církev a různé aspekty společenské života, jako spolky nebo sportovní kluby. Autor se obával hlavně militarizace Italů a jejich podrobení se řádu. Největší chybou fašismu byla podle autora právě mládež, která byla až příliš vychovávána ideologií, a to se mohlo stát tomuto světonázoru osudným.¹⁴¹

Tenax hodnotil v září roku 1935 zásah Společnosti národů proti Itálii v problému o Habeš. Tato africká země byla také členskou zemí této mírové organizace, a ta se ji snažila bránit před fašistickým dobýváním. Jak bylo v článku uvedeno, tak všichni si mysleli, že Habeš byla obětována fašismu, ale to by znamenalo obětovat člena, a tudíž celou organizaci fašismu. Autor tento akt vnímal, jako: „*světovou manifestaci proti fašismu.*“¹⁴² Toto jednání autor bral nepochybně jako celosvětový pokus, jak zabránit průniku fašismu a jeho výbojům.

Téma války v Habeši popsal Yester, když napsal, že: „*v Itálii nastane hospodářský rozvrat, důsledkem hospodářského rozvratu bude rozvrat politický a politický rozvrat se odrazí zpět na*

¹³⁹ Kříž, Karel: Hospodářství diktatur na rozcestí. *Přítomnost* 15, 1938, č. 35, 31. srpna, s. 554 – 556.

¹⁴⁰ Kolářik, Jaroslav: Jak Hitler představuje sociální řád. *Přítomnost* 11, 1934, č. 8, 21. února, s. 120 – 122.

¹⁴¹ Dupuis, R. Marc, A.: Mládež Evropy. *Přítomnost* 12, 1935, č. 18, 8. května, s. 280 – 281.

¹⁴² Tenax: Společnost národů proti fašismu. *Přítomnost* 12, 1935, č. 37, 18. září, s. 579.

morální hodnotě armády.“ Vše pochopitelně záleželo na tom, jak by se dařilo Italům v Habeši a také jak se bude činit propaganda.¹⁴³ Autor skrytě předpokládal, že vedení války bude vést k pádu režimu. To byl zajímavý názor, který by znamenal, že fašismus nemůže fungovat ve válečném stavu.

Pilc se zabýval pohlavím ve vztahu k fašismu. Podle něj fašismus hlásá, že: „*žena má být především pomocnicí mužovou*“. Většina práv, které ženy nabyly po válce, italský fašistický režim omezil. Došlo ale také k povznesení žen, a to především ve školství, kde měly vychovávat novou italskou mládež, pochopitelně ovlivněnou fašismem. Autor ještě uvedl, že jediná rovnoprávnost je na úrovních místních fasci, kde měly obě pohlaví přibližně stejné zastoupení. Práva německých žen byla po nastoupení hitlerismu radikálně omezena. Radikální pokles počtu žen nastal také na vysokých školách, odkud byly ženy vypovězeny.¹⁴⁴ Na základě článku jsem vypožoroval, že oba režimy se chovaly k ženám stejně. Byly potlačeny všechny nabyté svobody a ženy byly umístěny do domácností.

Procházka popsal na začátku roku 1937 sblížení mezi Itálií a Německem. Oba tyto státy si byly podle autora stále konkurenty, nikoliv spojenci. Spolupracovaly jen na základě shody o povznesení svého národa a potlačení bolševismu. Podle autora nebyla tato aliance vůbec pevnou a při nejbližší neshodě se rozpadne, a to díky Mussolinimu.¹⁴⁵ I přes velmi blízké ideologie si autor stále nemyslel, že by mohly v budoucnu spolupracovat. To byl vzhledem k podobnosti obou režimů velmi neočekávaný postoj.

O plebiscitu, který vyhlásilo vedení NSDAP v okupovaném Rakousku, napsal článek zahraniční žurnalista. Podle něj bylo tak brzké konání a vyhlášení plebiscitu normální praxí diktátorského režimu a jak uvedl, tak jej to ani neudivilo. Zmínil se o problému, že pokud by Hitler nezískal dostatečnou podporu, jelikož propaganda ještě neměla tolik času ke zpacifikování obyvatelstva, tak by to byla velká rána pro hrdost „vůdce.“ Jak autor uvedl, tak vše se kopírovalo z německého režimu přes vojenské přehlídky až po cenzuru tisku spojenou s propagandou. Autor nesvaloval vinu okupace na Hitlera nebo na jeho režim, ale na dřívější rakouskou autoritativní vládu, která uvrhla Rakousko do takového stavu, kterého Hitler jen využil.¹⁴⁶ Z článku bych usoudil, že autor nebyl moc proti Hitlerově akci v Rakousku, spíše ji předvídal a jen očekával, kdy nastane.

¹⁴³ Yester, Stanislav: Je Habeš poražena?. *Přítomnost* 13, 1936, č. 10, 22. dubna, s. 241 – 243.

¹⁴⁴ Pilc, Bedřich: Ženská práva v praxi a dnes. *Přítomnost* 13, 1936, č. 30, 29. července, s. 476 – 479.

¹⁴⁵ Procházka, Rudolf: Jak daleko půjde Itálie s Německem?. *Přítomnost* 14, 1937, č. 5, 3. února, s. 72 – 74.

¹⁴⁶ Anonym: Technika rakouského puče. *Přítomnost* 14, 1937, č. 12, 31. března, s. 185 – 187.

Na podnět k napsání článku z dubna roku 1937 byl rozhovor mezi anglickým pacifistou a Hitlerem. Procházka zhodnotil současnou situaci takto: „*Fašistické státy ve skutečnosti nechtějí mír a nemohou je chtít, jinak by nebyly pořádnými fašisty.*“ Jak autor uvedl, tak Mussolini i Hitler lhali, když říkali, že chtěli mír. Jako odůvodnění svých domněnek poukázal na neustálé zbrojení a na armády, které byly skoro ve stavu pohotovosti. Tyto fašistické státy prováděly podle autora pacifickou propagandu, ale ve skrytu se připravovaly na válku.¹⁴⁷ Co již bylo několikrát mezi řádky vyřčeno, to autor prohlásil naplno, fašistické režimy neustále lhaly a nedalo se jim věřit.

Winter popsal španělskou Falangu jako: „*živel inspirovaný přímo totalitní ideologií fašistickou a nacistickou.*“ Nad nimi stál Franco jako jejich Bůh, ve fašistické terminologii „*vůdce.*“ Při příchodu italských a německých jednotek potlačili Falangisté ostatní Francovy jednotky, např. karlisty. Autor popsal i různé fašistické odštěpené frakce, které byly pobity, zde zavládla paralela s německým režimem a vyhlazením jednotek SA. Ostatní jednotky byly rozkazem Franca sloučeny s Falangisty.¹⁴⁸ Jak autor napsal, tak Falanga se chovala stejně jako jiné fašistické jednotky, tudíž nepochybně usuzoval, že pokud fašisté vyhrají, tak ve Španělsku zavládne podobná diktatura jako v Německu nebo v Itálii.

V týdeníku jsem našel článek o německé mládeži, která byla často organizována v studentských spolcích. Tyto spolky byly sice roku 1936 rozpuštěny, ale podle přispěvatele s přezdívkou Occidentalis je režim opět povolil. Autor napsal, že z některých skupin vznikly skupiny opoziční, které byly nespokojeny se stavem organizací, na které dohlížel alespoň v omezené míře stát. Pokud některý ze studentů překročil svými názory určitou mez, tak byl umístěn do pracovních táborů, kde byli soustředěni všichni odpůrci režimu.¹⁴⁹ Z článku lze vyvodit, že vedle katolické církve existovaly v Německu i jiné opoziční skupiny, které akorát nebyly tak viditelné.

Podle Münzera, byla v německé politice ještě v únoru roku 1938 přítomna konservativní strana. Tato strana dopomohla Hitlerovi k moci, ale byla pohlcena NSDAP. Jak autor uvedl, tak tito lidé byli ve strukturách strany a tvořili její opoziční křídlo, které bylo postupně asimilováno. Münzer zároveň napsal, že: „*konservativci nejsou v Německu ještě vyřizení.*“ Autor sice touto větou vyslovil určitou naději, ale vzápětí ji dementoval tím, že v Německu

¹⁴⁷ Procházka, Rudolf: Bude mír či nebude? *Přítomnost* 14, 1937, č. 17, 28. dubna, s. 260.

¹⁴⁸ Winter, Gustav: Politický vývoj ve Španělsku*. *Přítomnost* 14, 1937, č. 19, 12. května, s. 289 – 291.

¹⁴⁹ Occidentalis: Německá mládež v opozici. *Přítomnost* 14, 1937, č. 31, 4. srpna, s. 491 – 493.

byla u moci již plně NSDAP.¹⁵⁰ Na základě článku jsem usoudil, že Hitlerova strana se semkla okolo „vůdce“ a začala plně ovládat politický život.

Další okénko do rakouského života bylo uvedeno na stránkách Přítomnosti. Podle autora se Nacisté dostali do všech institucí i těch soukromých. Čistky byly provedeny jak v policejním, tak učitelském sboru. Jediní, kdo měli radost, byli studenti, kteří se hlásili do armády, případně do jednotek SS. Jak ale Pachta zaznamenal, tak obyčejní lidé, podnikatelé nebo židé neměli radost s obsazením Rakouska. Vše bylo podřízeno německému hospodářství, které plně ovládlo to rakouské.¹⁵¹ Autor na tomto příkladu jednoznačně poukázal na nacismus, který představoval nebezpečí pro celou společnost.

7. 8. Průběžné shrnutí

Ve vztahu k minulému shrnutí musím konstatovat, že nastal rozmach článků o fašismu ve všech mnou zkoumaných státech. Nejvíce prostoru bylo věnováno německému nacionálnímu socialismu, nejméně naopak španělskému fašismu. Přičetl bych to vzdáleností všech zemí k Československu a také jejich důležitostí pro naši zemi.

V mých uvedených člancích se vyskytl pouze jeden, který měl alespoň z části kladné hodnocení, a to o německém hospodářství od Pilce,¹⁵² který byl v období z let 1934 až 1938 mnou nejčastěji uváděným. Jinak ve všech ostatních člancích, které jsem zde uvedl, se objevovala tuhá kritika, doprovázená odporem k nedemokratickým zřízením spojená s výsměchem. Jako příklad, který by reprezentoval všechna tato ostrá slova, bych vedl Kolářika.¹⁵³ Vzhledem k enormnímu nárůstu počtu článků bylo čím dál těžší nalézt ty správné, i proto jsem uvedl další odvětví, kam fašismus zasahoval. Tím, že tyto oblasti přibyly, tak tím jasně vykazovaly, že autoři si více všímali této pravicové ideologie, i když s nelibostí. V posledním mnou zkoumaném období přibyly poslední sekce, a to fašismus ve spojitosti s lékařstvím.

K počtu článků lze říct, že nárůst mnou uvedených článků pokračoval, a to jak ve vztahu k Německu, Itálii tak i ke Španělsku. Články týkající se Německa vzrostly několikanásobně, přičetl bych to zvýšenou aktivitou Hitler třeba obsazením Porýní nebo anšlusu Rakouska. Progres jsem také zaznamenal v člancích o fašistické Itálii, zejména v souvislosti s válkou

¹⁵⁰ Münzer, Jan: Jak se v Německu vede konservativcům. *Přítomnost* 15, 1938, č. 7, 16. února, s. 102 – 104.

¹⁵¹ Pachta, Josef: Velké rakouské zklamání. *Přítomnost* 15, 1938, č. 26, 29. června, s. 408 – 410.

¹⁵² Viz v článku Jak jsme mohli?, poznámka pod čarou č. 135.

¹⁵³ Viz v článku Co se stalo v Německu?, poznámka pod čarou č. 99.

o Habeš. Objevily se také některé články o španělském fašismu, ale ne v takové intenzitě, jakou bych čekal, ve své práci jsem uvedl pouze dva. Všechny články samozřejmě souvisely s politickou situací v Evropě. Pokud došlo k nějakému vyostření, tak se vzedmula vlna informací o fašismu, případně nacismu.

8. Závěr

Ve své práci jsem se snažil nastínit, jak lidé v období První republiky vnímali pojem fašismus. Bylo rozhodně zajímavé zkoumat, jak se postupně posunovaly názory domácích autorů článků Přítomnosti od těch liberálnějších v prvním období ohraničeným lety 1924 až 1929, až po ty striktně odmítavé v posledních letech První republiky. Neopomněl jsem uvést zahraniční autory, kteří také přispívali do Přítomnosti a ti byli v každém článku proti fašismu.

V první části své práce jsem se snažil rozebrat co je to fašismus a jeho aspekty. Poté jsem se zaměřil na to, jak se tato ideologie prosazovala v Itálii, Německu a ve Španělsku. Nemohl jsem opomenout napsat něco o týdeníku Přítomnost s jeho hlavní osobností – Ferdinandem Peroutkou.

Druhá část mé práce se tedy zabírala výzkumem, a to ve třech časových obdobích. V úvodní sekci ohraničené lety 1924 až 1929 se autoři potýkali s tím, jak se vyrovnat s fašismem a co to vlastně je za ideologii. Za běhu událostí poznávali, jak se tato ideologie projevuje, proto v tomto časovém úseku jsem věnoval hodně prostoru teorii fašismu a samozřejmě politice, která každé období nejvíce charakterizovala. Autoři sice odsuzovali fašismus, ale nikterak ostře. Většinou pouze konstatovali, že je to chybná ideologie a lidé by se jí neměli držet. V tomto časovém období především varovali před případným zhlédnutím se v Gajdových fašistech, v Mussoliniho fašistech, a také před jejich případným uchopením moci. Naopak zahraniční autoři byli od prvních čísel ihned proti fašismu, přičetl bych to osobní zkušenosti. Bylo pochopitelné, že nejvíce článků bude v tomto časovém rozmezí z Itálie. Naopak situace v Německu nebyla ani zpětně čtenářům popsána, např. Pivní puč. Celkově nebylo moc článků o fašismu, autoři zjevně počítali s tím, že fašismus se dlouho neudrží.

Následná sekce, kterou jsem zkoumal, byla orámována roky 1930 až 1933. Jak jsem předpokládal po první části, tak v souvislosti s hospodářskou krizí se vzedmula vlna nespokojenců ve Výmarské republice. Tohoto si také všimli i autoři týdeníku, kteří se od roku 1931 začali více zabývat situací v Německu. Vrcholem byl rok 1933, kdy jsem ve své práci uvedl dvanáct článků o německém nacionálním socialismu. Tento nárůst souvisel se jmenováním Hitlera kancléřem. Naopak italský fašistický režim nebyl skoro vůbec uváděn, španělský pochopitelně také ne, jelikož ještě nevznikl. Itálie se v této době moc politicky neprojevovala a v Přítomnosti se jí moc nevěnovali.

Autoři se začali věnovat fašismu v různých odvětvích. V mé práci je to také patrné tím, že se zvětšil jejich počet. V tomto časovém období autoři plně odsuzovali fašismus, zejména

nacionální socialismus, který byl doprovázen antisemitismem. Sice i zde byly dva články, v kterých autor uváděl určité pozitivní aspekty v hospodářství, ale ostatní články i s hospodářskou tematikou byly zcela negativní.

V poslední mnou zkoumané sekci vymezené lety 1934 – 1938 nastal významný nárůst článků o Německu, Itálii a objevily se články i o fašismu v Španělsku. Valná většina článků byla spojena s politikou, ale došlo také k nárůstu článků s jiným odvětvím, např. fašismus v církvi. Dalo by se říct, že pokud vznikl nějaký evropský problém, tak u toho bylo Německo nebo Itálie, tudíž jim byla věnována velká pozornost. Mezi takové události se dá bezpochyby zařadit obsazení Porýní nebo anšlus Rakouska. Fašistická Itálie ukořistila Habeš, a tato situace byla také hodnocena v Přítomnosti stejně jako občanská válka ve Španělsku. Články o Itálii byly sice uváděny více než v předchozím období, ale prvenství stále držely články zabývající se Německem. Ani v době války nebylo Španělsko uváděno na stránkách týdeníku často, v mé práci jsem jej uvedl dvakrát.

I v této poslední části jsem našel článek, který se v určitém ohledu vyjádřil kladně k německému hospodářství. Ve zbylých člancích autoři fašismus razantně odsoudili, podrobili jej tvrdé kritice, a to ve všech mnou zkoumaných odvětvích. S rokem 1938 a anšlusem Rakouska autorům začalo být jasné, že vypukne válka, za kterou může zčásti i tato pravicová ideologie.

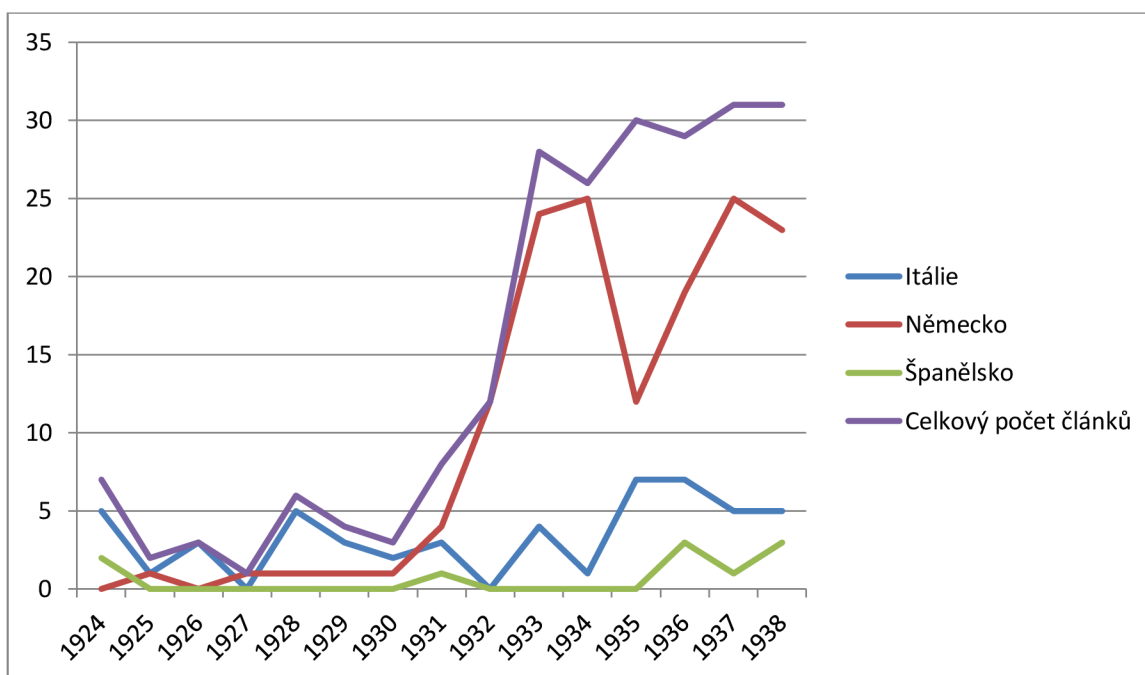
Celkový obraz fašismu v Přítomnosti za První republiky je takový, že nejprve byli autoři spíše v očekávání, co tato nová ideologie přinese. Naopak zahraniční autoři už od prvních čísel týdeníku začali upozorňovat na nebezpečí, které fašismus ukrývá. Postupem let přecházelo očekávání do zaskočení a to hlavně v raných třicátých letech. Pod vlivem politických událostí, hlavně v Německu se autoři začali fašismu stále více obávat, až jej naprosto odsoudili, jako ideologii, která není vhodná pro lidskou společnost.

Z výsledné práce jsem se snažil udělat obraz, který by přispěl k pochopení tehdejšího života, jak fašismus postupně pronikal do lidské společnosti v Itálii, Španělsku a hlavně v Německu. Samozřejmě by chtělo srovnat stejné téma s jinými periodiky, a tím si udělat obrázek o myšlení tehdejších lidí o fašismu.

Problémem při psaní práce byl ten, že někteří autoři se nepodepisovali jménem, ale uvedli jen přezdívky, případně iniciály. Některé iniciály jsem rozluštil, některé ne, a to ani po dlouhém hledání.

Pro mne bylo až nevěřitelné, že i v posledním mnou zkoumaném období jsem našel článek s alespoň nějakými pozitivními aspekty, i když jen v hospodářské sféře a to od Vyškovského. Vzhledem k tomu, že ostatní autoři naprosto odsuzovali fašismus, tak bych předpokládal, že žádné podobně kladná hodnocení nebudou nalezena. V tom případě musím ocenit autory za jejich objektivitu.

Závěrem bych chtěl na grafu ukázat, kolik článků jsem ve své práci uvedl a kolik jich bylo celkem. Na diagramu je patrné, že článků bylo opravdu hodně a bylo vážně obtížné vybrat ty, které nejvíce charakterizovaly pojetí fašismu v týdeníku Přítomnost.

9. Použitá literatura a zdroje

Primární literatura:

Přítomnost: nezávislý týdeník. 17. 1. 1924 - 28. 9. 1938. Praha: Fr. Borový.

Sekundární literatura:

Arendtová Hannah: *Původ totalitarismu*. Praha 1996.

Bareš, Gustav: *Rozhovor s Ferdinandem Peroutkou*. Praha 1947.

Felcmanová, Lucie: *Reflexe druhé republiky v týdeníku Přítomnost*. Magisterská diplomová práce. FSS MU Brno. Brno 2009.

Gentile, Emilio: *Fascism, Totalitarianism and Political Religion: Definitions and Critical Reflections on Criticism of an interpretation*. In: Griffin Roger (ed.): *Fascism, Totalitarianism and Political Religion*. Londýn 2005.

Griffin Roger: *Modernism and Fascism. The Sense of a Beginning under Mussolini and Hitler*. New York 2007, s. 181.

Heywood, Andrew: *Politické ideologie*. 4. Vyd. Plzeň 2008.

Kautman, František: *Ferdinand Peroutka a české myšlení nové doby*. In: Šnebergová Irena (ed.), *Po cestách naléhavosti myšlení. Sborník prací, jejichž smyslem je především destrukce samozřejmosti. Věnováno Josefu Zumrovi k 65. narozeninám*. Praha 1993. s. 136 – 158.

Kapras, Jan: *Fašismus*. Praha 1936.

Kosatík, Pavel: *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895-1938)*. Praha, Litomyšl 2003.

Kotlán, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno 2009.

Kotlán, Pavel: *Demokracie ve stínu. Extremismus, terorismus, fašismus, komunismus*. Ostrava 2003.

Mukařovský, Jan: *Dějiny české literatury*. Díl IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945. Praha 1995.

Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998.

Opelík, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 3. sv. 2. P - Ř.* Praha 2000.

Otáhal, Milan: *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti.* Praha 1992.

O'Sullivan, Noël: *Fašismus.* Praha 1999.

Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922 - 1945 a kolaborace 1939 – 1945.* Praha 1999.

Passmore, Kevin: *Fascism. A very short introduction.* Oxford 2002.

Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu.* Praha 2007.

Payne, Stanley G.: *A History of Fascism 1914 – 1945.* The University of Wisconsin Press 1995.

Pejšoch, Ivo: *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945.* Praha 2011.

Peroutka, Ferdinand: *Tak nebo tak.* Praha 1947.

Pilz, Jaroslav: *Národní 9.* Praha 1969.

Růžička, Jiří: *Diskurs.* In: Storchová, Lucie (eds.): *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě.* Praha 2014.

Vykoupil, Libor: *Český fašismus na Moravě.* Brno 2012.

Zídek, Petr – Hazdra, Zdeněk: *Osobnosti Lidových novin. Životní příběhy lidí, kteří vytvářeli nejstarší český deník (1893-1989).* Praha 2014.

Elektronické zdroje:

O nás. Přítomnost. Dostupné na: <http://www.pritomnost.cz/cz/o-nas> [Cit. 20. ledna 2016].